

Poliisimiehen vapaa-aikaan ulottuva toimimisvelvollisuus

Leena Mölsä
10/2018

Tiivistelmä

Tekijä		Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike	
Leena Mölsä		Poliisi (AMK) / 20162C	
Julkaisun nimi		Julkisuusaste	
Poliisimiehen vapaa-aikaan ulottuva toimimisvelvollisuus		Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi		Opinnäytetyön muoto	
Pekka Björk, oikeustiede		Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyössä käsitellään poliisimiehen toimimisvelvollisuutta, josta säädetään poliisin hallinnosta annetussa laissa. Sääöksessä poliisimiehet velvoitetaan toimimaan eräissä vakavissa tilanteissa myös vapaa-ajallaan. Työn tavoitteena on ollut tutkia poliisimiehen oikeutta ja velvollisuutta puuttua poliisin tehtäväalueen tilanteisiin työajan ulkopuolella. Tutkimuksessa on ollut lisäksi tavoitteena selvittää, minkälaisia ongelmia poliisimiehet ovat kohdanneet ryhtyessään toimiin vapaa-ajallaan ja mitä keinoja heillä on käytettävissään. Työ on laadullinen tutkimus, jossa on oikeustieteellinen näkökulma. Haastattelututkimuksella on kartoitettu viiden poliisimiehen kokemuksia poliisin tehtäväalueen tilanteista, joihin he ovat puuttuneet vapaalla ollessaan, sekä näkemyksiä toimimisvelvollisuuden säännöksestä.</p> <p>Toimimisvelvollisuuden syntymisen edellytyksiä ovat kiireellisyys ja välttämättömyys. Tilanteen vakavuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon säädetyn rangaistuksen lisäksi esimerkiksi teon kohdistuminen suojauskyvyttömään henkilöön ja toimenpiteellä voidaan tarkoittaa pelkästään ilmoitusta hätäkeskukseen. Keskeisin ongelma on poliisimiehen turvallisuuden vaarantuminen hänen ryhtyessään toimiin työajan ulkopuolella. Ratkaisua voidaan etsiä esimerkiksi sallimalla poliisin voimankäyttövälineiden kantaminen myös vapaa-ajalla. Eräs esiin nousseista kysymyksistä on toimiminen päihtyneenä. Koska poliisivaltuudet ovat voimassa aina poliisin tehtävällä, onkin arvioitava, onko päihtyneenä sopivaa toimia poliisiksi tunnistautuneena ja voidaanko tehtävä hoitaa asianmukaisesti.</p>			
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi	Opinnäytetyökoodi (OPS)	
45 + 1 liitesivu	Lokakuu 2018	AMK2016ONT	
Avainsanat			
Poliisivaltuudet, toimimisvelvollisuus, vapaa-aika, virantoimitus			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Aiemmat tutkimukset	3
1.2 Keskeinen lainsäädäntö ja aiheen rajaus	3
1.3 Termit ja lyhenteet.....	4
2 TUTKIMUSONGELMA.....	5
2.1 Tarkoitus ja tavoitteet	5
2.2 Tutkimuskysymykset.....	5
2.3 Keinot	5
3 TUTKIMUSMENETELMÄ	6
3.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja hypoteesittomuus	6
3.2 Aineiston hankinta.....	6
3.3 Aineiston analyysi ja käsittely.....	8
4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
4.1 Poliisimiehen määritelmä	9
4.2 Poliisin tehtävä	9
4.3 Poliisimiehen käyttäytyminen vapaa-ajalla.....	9
4.4 Poliisimiehen oikeudet vapaa-ajalla	10
4.4.1 Poliisivaltuudet, virantoimitus ja virkavastuu	10
4.4.2 Voimankäyttö.....	11
4.5 Poliisimiehen toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla	12
4.6 Virkavelvollisuuden rikkominen	13
4.7 Jokaisen oikeudet ja velvollisuudet.....	14
4.7.1 Yleinen kiinniotto-oikeus	14
4.7.2 Voimakeinojen käyttö yleisen kiinniotto-oikeuden yhteydessä	15
4.7.3 Pelastustoimen laiminlyönti.....	15
5 TOTEUTUS	17
5.1 Hankekuvaus	17
5.2 Haastattelukysymykset	17

6 TULOKSET..... 19

6.1 Tilanteet.....	19
6.1.1 Vastaaja A.....	19
6.1.2 Vastaaja B.....	20
6.1.3 Vastaaja C.....	21
6.1.4 Vastaaja D.....	21
6.1.5 Vastaaja E.....	22
6.2 Keinot.....	23
6.3 Ongelmat.....	24
6.4 Onnistumiset.....	24
6.5 Näkökulmia velvollisuudesta.....	25
6.6 Näkökulmia toimiin ryhtymisen aiheellisuudesta.....	26
6.7 Näkökulmia toimimisvelvollisuuden säännöksestä.....	27
6.8 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset.....	27
6.8.1 Millä keinoilla tilanteissa on toimittu.....	28
6.8.2 Mitä ongelmia tilanteissa on kohdattu.....	30
6.8.3 Mikä tilanteissa on onnistunut.....	32
6.8.4 Milloin vapaa-ajalla ryhdytään toimiin.....	32
6.8.5 Mitä ajatuksia toimimisvelvollisuudesta määräävä säädös herättää.....	33

7 ARVIONTI 35

7.1 Tavoitteiden toteutuminen.....	35
7.2 Luotettavuuden arviointi.....	35
7.3 Aiheen valinta.....	36
7.4 Tiedon hankinta.....	36
7.5 Tulosten ja johtopäätösten osoittaminen.....	36
7.6 Hyödynnettävyys.....	37

8 POHDINTA 38

8.1 Toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla.....	38
8.2 Ongelmakohtia.....	41
8.3 Lainsäädäntö.....	41
8.4 Tutkimuksen aikana heränneet kysymykset.....	42
8.5 Lopuksi.....	42

LÄHTEET 43

LIITTEET

1 JOHDANTO

Poliisivaltuuksien käyttöön oikeutetun henkilön tulee tarvittaessa ryhtyä Suomen hallintoalueella virka-asemansa edellyttämiin tehtäviin riippumatta toimialueestaan ja työajastaan¹. Alkuvaiheessa opinnäytetyössä oli ajatuksena tutkia poliisimiehen vapaa-aikaan ulottuvaa toimimisvelvollisuutta. Työn edetessä tutkittavaksi tuli lisäksi näkökulma oikeuksista poliisimiehen toimiessa vapaa-ajallaan. Tutkimusidean työstämisessä onkin kannattavaa ajatella asioiden ääripäitä ja vastakohtia².

1.1 Aiemmat tutkimukset

Opinnäytetyö tuottaa uutta kokemuksiin perustuvaa tietoa tilanteista, joissa poliisimiehet ovat ryhtyneet toimiin vapaa-ajalla. Otsikolla *Poliisimiehen vapaa-ajan toimimisvelvollisuus, tutkimus poliisimiehen toimimisvelvollisuuden oikeudellisista rajoista* löytyy vuodelta 2015 väitöskirjatutkimusaihe, jonka tutkijana on Juha Leinonen. Tutkimuksen sisältöä ei ole löydettävissä. Aki Lahtisen *Poliisi ampuu - hätävarjelun vai voimakeinojen käytön perusteella* -Pro Gradu -tutkielmassa vuodelta 2011 on lyhyesti käsitelty vapaa-ajalla olevan poliisimiehen voimankäytön ja hätävarjelun rajanvetoa.

1.2 Keskeinen lainsäädäntö ja aiheen rajaus

Poliisin hallinnosta annetun lain³ 15 c §:ssä säädetään poliisimiehen toimialueesta ja toimimisvelvollisuudesta. Ensimmäisessä momentissa poliisimies veloitetaan toimimaan sen poliisiyksikön toimialueella, johon hänet on sijoitettu. Säädös, jonka pohjalta tätä tutkimusta alettiin työstää, on PolhalL 15 c §:n kolmannessa momentissa, jossa määrätään vapaa-aikaan ulottuvasta toimimisvelvollisuudesta. Momentin mukaan poliisimies on velvollinen ryhtymään toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan ilman erillistä määräystä, mikäli se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka jos se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

Työstä on rajattu pois PolhalL 15 c §:n ensimmäisen momentin velvoite toimialueella toimimisesta sekä kolmannessa momentissa mainittu käsite *toimialueen ulkopuolella*. Työ sisältää haastattelututkimuksen, jossa vastaajat ovat poliisimiehiä, jotka ovat ryhtyneet toimiin poliisin tehtäväalueeseen kuuluvassa tilanteessa nimenomaan vapaa-ajallaan.

¹ HE 57/1994, 38–39

² Eskola & Suoranta 1998, 28

³ PolhalL 14.2.1992/110

Opinnäytetyön tutkimusongelman kannalta ei ole merkityksellistä, millä toimialueella haastateltava on ollut ryhtyessään toimiin.

1.3 Termit ja lyhenteet

Työssä käytetään termejä *poliisimies* ja *poliisi*. Poliisimiehellä tarkoitetaan henkilöä, joka on poliisin palveluksessa ja oikeutettu käyttämään poliisivaltuuksia ja termillä poliisi tarkoitetaan poliisia viranomaisena⁴.

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
PolhalL	Laki poliisin hallinnosta (110/1992)
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
PolL	Poliisilaki (872/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)

⁴ HE 20/2001, 2

2 TUTKIMUSONGELMA

Tutkimuksellisen opinnäytetyön päämääränä voi olla esimerkiksi jonkin ongelman kartoitus tai ilmiön nykytilan selvittäminen tai arviointi. Tällaisessa tutkimuksessa hyödynnetään aina kirjallisia lähteitä ja lisäksi aineistoa voidaan kerätä muun muassa haastattelun avulla. Tuloksena voidaan esitellä ongelmien ratkaisumalleja tai muita kehittämisideoita.⁵ Ongelmanasettelussa on pohdittava, millaista tietoa tutkimuksessa on tavoitteena tuottaa. Tavoitteet ohjaavat kysymysten esittämistä tutkittavasta ilmiöstä. Ongelmanasettelu voi konkretisoidua tarkemmiksi tutkimuskysymyksiksi.⁶ Tässä luvussa esitellään tämän opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet, tutkimuskysymykset sekä millä keinoin tavoitteisiin pyritään pääsemään.

2.1 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa toimimisvelvollisuuteen liittyvää lainsäädäntöä sekä poliisimiesten kokemuksia. Työn tavoitteena on tutkia poliisimiehen oikeutta ja velvollisuutta puuttua rikollisuuteen, häiriöihin tai muuhun vaaraan työajan ulkopuolella. Lisäksi työn tavoitteena on selvittää, mitä ongelmia poliisimiehet ovat kohdanneet ryhtyessään toimiin vapaalla ollessaan sekä mitä keinoja tilanteissa on käytetty.

2.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössä on neljä tutkimuskysymystä:

1. Milloin poliisimiehelle syntyy velvollisuus ryhtyä toimiin vapaa-ajallaan, ja mitä toimenpiteitä tilanteissa edellytetään?
2. Milloin poliisimiehellä on oikeus ryhtyä toimiin vapaa-ajallaan, ja mitä keinoja tilanteissa on mahdollisuus käyttää?
3. Miten poliisimiehet kokevat säännöksen, joka määrää toimimisvelvollisuudesta?
4. Mitä ongelmia poliisimiehet ovat kohdanneet puuttuessaan vapaa-ajallaan poliisin tehtäväkenttään kuuluviin tilanteisiin?

2.3 Keinot

Opinnäytetyön tavoitteisiin pääsemiseksi ja tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi tutkimuksen eri vaiheissa hyödynnetään oikeuslähteitä. Lisäksi työssä on toteutettu haastattelu, jolla on kartoitettu poliisimiesten kokemuksia ja näkemyksiä.

⁵ Haikansalo & Korander 2017, 4.

⁶ Jyväskylän yliopisto 2009.

3 TUTKIMUSMENETELMÄ

Aluksi luvussa kerrotaan käytettävästä tutkimusmenetelmästä ja ratkaisusta hypoteesin osalta. Luvussa esitellään myös aineiston hankintaa, analysointia ja käsittelyä.

3.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja hypoteesittomuus

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on aineiston ja analyysin ei-numeraalista kuvausta. Tosin laadullisessakin tutkimuksessa voidaan käyttää kvantitatiivisen eli numeraalisen tutkimuksen menetelmiä, esimerkiksi haastatteluaineiston analysointia tehtäessä. Vastakkainasettelu kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen menetelmän hyvyuden tai huonouden välillä on turhaa, sillä tärkeintä on valita tutkimuksen kannalta paras menetelmä.⁷

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus. Työn tavoitteiden saavuttaminen ja tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttävät aineiston laadullista kuvausta. Tästä syystä teoreettinen viitekehys sekä haastatteluilla kerätty aineisto ja sen analysointi koostuvat laadullisesta aineistosta.

Tilastotieteellisen tutkimuksen yhteydessä pidetään mahdollisena tutkimushypoteesin asettamista ennalta, kun taas yhtenä laadullisen tutkimuksen yleisluonteisena piirteenä voidaan pitää hypoteesittomuutta. Voidaan ajatella, ettei aineistojen tehtävä ole yleensä hypoteesien todistaminen vaan ennemminkin hypoteesien keksiminen. Aineistoja keräämällä ja analysoimalla tutkija voi löytää uusia näkökulmia eikä ainoastaan todistaa etukäteen asetettua olettamusta.⁸ Tässä opinnäytetyössä ei ole etukäteen asetettua hypoteesia.

3.2 Aineiston hankinta

Yksinkertaistettuna laadullisella aineistolla tarkoitetaan aineistoa, joka on tekstiä⁹. Teoreettinen viitekehys on erityinen näkökulma, joka tutkimukseen on valittu¹⁰. Se määrää, millainen aineisto tutkimukseen kannattaa koota ja millaista menetelmää analyysissä käytetään. Toisaalta taas aineiston luonne asettaa rajoja sille, millainen teoreettinen viitekehys voi olla ja mitä metodeja tutkimuksessa voi käyttää.¹¹

⁷ Eskola & Suoranta 1998, 11.

⁸ Eskola & Suoranta 1998, 15–16.

⁹ Eskola & Suoranta 1998, 13

¹⁰ Alasuutari 2012, 60

¹¹ Alasuutari 2012, 64.

Tämän opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu pääosin laeista, lakien esitöistä ja korkeimman oikeuden päätöksistä. Näin työssä pystytään samaan vastaus ensimmäiseen tutkimuskysymykseen siitä, milloin lain asettama toimimisvelvollisuus syntyy poliisimiehelle vapaa-ajalla ja mitä toimia häneltä tällöin edellytetään. Lisäksi oikeuslähteiden avulla voidaan vastata toiseen tutkimuskysymykseen poliisimiehen oikeudesta ryhtyä toimiin ja käytössä olevista keinoista.

Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava ja sopii moniin tutkimuksiin¹². Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja pyritään tarkastelemaan niitä perusteellisesti. Harkinnanvaraisessa otannassa on kyse tutkijan kyvystä löytää työnsä kannalta hyödyllinen joukko tutkittavaksi.¹³

Tähän työhön sisältyvällä haastattelututkimuksella on hankittu erityisesti kolmannen ja neljännen tutkimuskysymyksen kannalta tarvittavaa aineistoa siitä, miten poliisimiehet kokevat toimimisvelvollisuudesta määräävään lain, sekä mitä ongelmia liittyy tilanteisiin, joihin on puututtu vapaa-ajalla. Lisäksi haastateltavilta saadaan tietoa omakohtaisen kokemuksen kautta siitä, mitä keinoja poliisimiehillä on käytössään vapaa-ajallaan tilanteiden selvittämiseksi. Haastatteluun on etsitty sopivia vastaajia harkinnanvaraisesti poliisimiesten joukosta. Vastaajan sopivuudelle haastatteluun osallistumiseen on määriteltä ehdoksi se, että hänen on tullut puuttua poliisin tehtäväalueeseen kuuluvaan tilanteeseen vapaa-ajallaan.

Oikeustieteellinen näkökulma. Oikeustieteellisen tutkimuksen materiaalina käytetään tavallisesti oikeuslähteitä, kuten säädöksiä, esitöitä ja tuomioistuinratkaisuja. Näitä hyödyntämällä selvitetään voimassa olevan oikeuden sisältö. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa on useimmiten mukana lainopillinen tutkimusote, jolloin voimassa olevaa oikeutta tulkitaan ja systematisoidaan.¹⁴ Lainopin perinteinen niin sanottu sääntökeskeinen tarkastelukulma pyrkii selvittämään säädösten tulkinnallista sisältöä ja saamaan sen avulla tietoa oikeusnormeista. Tapauskeskeiselle lainopille suomalaisessa oikeustutkimuksessa on luonteenomaisinta tutkia ylimpien oikeusasteiden ratkaisuja.¹⁵ Viime vuosikymmeninä lainvalmistelutöiden merkitys oikeuslähteenä on Suomessa vahvistunut, koska keskeisiä yhteiskunnallisia osa-alueita säänteleviä lakeja on uudistettu¹⁶.

¹² Hirsjärvi & Hurme 2015, 14

¹³ Eskola & Suoranta 1998, 14–15.

¹⁴ Sutela ym. 2003, 8–9.

¹⁵ Aarnio 2011, 11–12.

¹⁶ Aarnio 2011, 73

Kuten aiemmin kerrottiin, tässä tutkimuksessa käytetään aineistona oikeuslähteitä. Voimassa olevan oikeuden sisältö on työssä olennaista selvittää, mutta sen lisäksi tärkeässä osassa on haastatteluaineisto. Näin ollen työssä on oikeustieteellinen puoli, mutta tarkoituksena ei kuitenkaan ole ainoastaan tulkita ja systematisoida tämän hetkisiä säädöksiä.

3.3 Aineiston analyysi ja käsittely

Haastatteluaineiston keräämisen jälkeen se luokitellaan, ja sitä analysoidaan sekä tulkitaan. Näiden kolmen vaiheen painotus vaihtelee tutkimuksesta toiseen ja niitä hyödynnettäessä voidaan puhua tieteellisestä tutkimuksesta. Eri vaiheet eivät käytännössä erotu selkeästi toisistaan eivätkä seuraa suoraan toisiaan, vaan aiempia kohtia voidaan palata tarkastelemaan uudestaan.¹⁷

Tuloksia käsittelevässä luvussa koko haastatteluaineisto on nähtävillä. Keskeisissä tuloksissa aineistosta on pyritty löytämään tärkeimmät seikat tutkimusongelman kannalta ja analysoimaan niitä havaintoja ja johtopäätöksiä tehden.

Kun haastateltavien tunnistetietojen säilyttäminen aineistossa ei ole analyysille välttämätöntä, tunnisteet poistetaan eli aineisto anonymisoidaan. Tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa se, että tutkimusaineiston säilyttämistä koskevat kysymykset määritellään ja kirjataan osapuolten hyväksymällä tavalla jo tutkimuksen alussa.¹⁸

Tutkimushaastatteluun osallistuvilla on ilmoitettu haastattelun saatetextissä, ettei vastaajien nimiä julkaista. Anonymiteetin varmistamiseksi vastaajien nimet eivät ole olleet aineistossa lainkaan purkamis- tai analyysivaiheessa. Saatut haastatteluaineisto on puhtaaksikirjoitettu opinnäytetyöhön. Joitakin vastauksia on tiivistetty tai haastatteluaineistosta on poistettu kokonaan seikkoja, joista on yksilöitävissä tapahtumien osallisia tai tarkkoja tapahtumapaikkoja. Poistetut yksityiskohdat eivät ole olleet opinnäytetyön tutkimuksen kannalta olennaisia. Kun opinnäytetyö on kokonaisuudessaan valmis ja hyväksytty, erilliset tutkimukseen liittyvät tiedostot ja sähköpostikeskustelut tullaan hävittämään ja tutkimuksen haastatteluaineisto on sen jälkeen saatavissa ainoastaan tästä tutkimuksesta.

¹⁷ Ruusuvuori ym. 2010, 10.

¹⁸ Ruusuvuori ym. 2010, 379–380.

4 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen on koottu poliisimiesten vapaa-aikaa koskevia lakeja, lakien esitöitä ja korkeimman oikeuden päätöksiä. Lopussa käsitellään jokaisen kansalaisen oikeutta puuttua tilanteisiin yleisen kiinniotto-oikeuden nojalla.

4.1 Poliisimiehen määritelmä

Poliisimiehiä ovat päällystään, alipäällystään ja miehistöön kuuluvat virkamiehet. Miehistöön kuuluvat muun muassa vanhemmat (rikos)konstaapelit ja nuoremmat konstaapelit.¹⁹

4.2 Poliisin tehtävä

Tässä opinnäytetyössä viitataan useaan otteeseen poliisin tehtäväkenttään. Toteutetussa haastattelututkimuksessa on vastaajina poliisimiehiä, jotka ovat vapaa-ajallaan ryhtyneet toimiin poliisin tehtäviin kuuluvissa tilanteista. Poliisilain²⁰ mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Turvallisuuden ylläpitämiseksi poliisi toimii yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä. Lisäksi poliisi suorittaa lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädetty tehtävät sekä antaa jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua. Poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi, jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi.

4.3 Poliisimiehen käyttäytyminen vapaa-ajalla

Valtion virkamieslaissa säädetään, että virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla²¹. Tämän lisäksi poliisimiehen käyttäytymisestä vapaa-ajalla säädetään Polhall 15 f §:ssä. Säädöksen mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Poliisimiehen käyttäytymistä arvioitaessa otetaan huomioon hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

¹⁹ Valtioneuvoston asetus poliisista 19.12.2013/1080, 1 §:n 1 momentti.

²⁰ PolL 22.7.2011/872, 1:1 §

²¹ Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750, 14 §:n 2 momentti

Sopimattomana käyttäytymisenä voidaan pitää sitä, jos poliisimies esimerkiksi syyllistyy rangaistavaksi säädettyyn tekoon. Mikäli poliisimies syyllistyy esimerkiksi tieliikennelain vastaiseen tekoon ja varsinkin vakavaan sellaiseen, tätä voitaisiin pitää poliisimiehelle sopimattomana käyttäytymisenä, koska tällöin poliisimies menettäisi samalla uskottavuuttaan valvoa muiden liikennesääntöjen noudattamista. Muuna poliisimiehelle sopimattomana käyttäytymisenä voidaan pitää myös esimerkiksi toistuvaa juopottelua julkisella paikalla. Arvioitaessa poliisimiehen sopimatonta käyttäytymistä huomioidaan hänen asemansa poliisihallinnossa. Talousrikostutkinnassa työskentelevän päällystöön kuuluvan poliisimiehen syylistymistä veropetokseen voidaan arvioida ankarammin kuin miehistöön kuuluvan, liikennevalvonnassa työskentelevän poliisimiehen tekemää vastaavaa tekoa.²²

4.4 Poliisimiehen oikeudet vapaa-ajalla

Kohdassa käsitellään poliisimiehellä vapaa-ajalla olevia valtuuksia ja niiden voimassaoloa sekä voimankäyttöä koskevia seikkoja.

4.4.1 Poliisivaltuudet, virantoimitus ja virkavastuu

Poliisimiehellä on tehtäviään suorittaessaan poliisivaltuudet koko maassa²³. Poliisivaltuudet ovat poliisin tehtävien hoitamista varten voimassa hänen toimiessaan poliisimiesvirassa riippumatta poliisimiehen työ- ja vapaa-ajasta. Kun poliisimies käyttää poliisivaltuuksiaan, hän on virantoimituksessa mahdollisesta vapaa-ajastaan tai vuosilomastaan riippumatta. Näin ollen poliisivaltuuksien käyttäminen tapahtuu aina virkavastuulla. Vapaa-aikana tai vuosiloman aikana tehdyn virkatoimen pätevyys ei riipu siitä, olisiko toimivaltuuksien lisäksi kyseessä ollut toimimisvelvollisuus.²⁴ Poliisimiehen aseman ilmaisemiseen riittää suullinen ilmoittaminen tai virkamerkin esittäminen²⁵.

Nuorempi konstaapeli. Poliisin ammattikorkeakoulututkintoon johtavaan opetukseen kuuluu osana työharjoittelu poliisilaitoksella. Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijat voidaan nimittää määräaikaiseen nuoremman konstaapelin virkasuhteeseen opintoihin kuuluvan harjoittelun ajaksi sekä harjoittelun jälkeen yhteensä enintään vuodeksi.²⁶ Koska nuorempi konstaapeli luetaan poliisimieheksi, hänellä on yllä mainitut poliisimiehelle kuuluvat toimivaltuudet.

²² HE 266/2004, 16.

²³ PolhalL 15 a §:n 1 momentti

²⁴ HE 57/1994, 36.

²⁵ HE 224/2010, 73

²⁶ Asetus poliisin hallinnosta 15.3.1996/158, 16 §:n 2 momentti.

Aiemmin työharjoittelijan toimivaltuudet oli rajattu virka-aikaan ja ohjaajan valvonnan alaisena toimimiseen. Säännös kumottiin vuonna 2014, koska harjoittelijan toimivaltuuksien rajaaminen tapahtuvaksi ohjaajan valvonnan ja johdon alaisena oli ristiriidassa säädettyyn poliisimiehen vapaa-aikaan ulottuvan toimintavelvollisuuden kanssa.²⁷

4.4.2 Voimankäyttö

Poliisilaki on yleislaki, joka lähtökohtaisesti sääntelee poliisin toimintaa. Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki ovat samanlaisia poliisin yleistoimivaltuuksia koskevia lakeja.²⁸

Poliisilain 2 luvussa määrätään yleisistä toimivaltuuksista, jotka säätelevät poliisimiehen oikeuksia. Luvun 17 §:ssä säädetään voimakeinojen käytöstä. Ensimmäisen momentin mukaan virkatehtävää suorittaessaan poliisimiehellä on oikeus käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina

- vastarinnan murtamiseksi
- henkilön paikalta poistamiseksi
- kiinniottamisen toimittamiseksi
- vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi
- esteen poistamiseksi
- välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi.

Arvioitaessa edellä mainittua voimakeinojen puolustettavuutta otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Tällä hetkellä voimankäyttövälineitä on säilytettävä poliisin tiloissa. Perustellusti niitä voidaan säilyttää myös muualla.²⁹ Vuoden 2017 elokuussa uutisoitiin Poliisihallituksessa harkittavan uudistusta, jossa julkista liikennettä käyttävät poliisit voisivat halutessaan kantaa virka-asetta työmatkoillaan. Artikkelissa mainitaan, että valmiustasoa nostettaessa esimerkiksi uhkaavan tilanteen vuoksi mahdollisuutta kantaa virka-asetta myös muulla vapaa-ajalla ei poissuljettaisi.³⁰ Vuoden 2017 syyskuussa on annettu vastaus Eduskunnassa käsiteltyyn kirjalliseen kysymykseen poliisin aseenkanto-ohjeen muuttamisesta. Vastauksessa todetaan muun muassa, että oikeudesta kantaa asetta vapaalla ollessaan on tarkasteltava kokonaisuutena poliisin resursseja, valmiuden kohottamisen tarvetta ja astetta sekä yleistä uhkatilannetta. Lisäksi mietittäessä aseiden kantamista vapaa-aikana tulee harkita sen tarpeellisuutta, mutta myös muiden voimankäyttövälineiden ja viestivälineiden mukana

²⁷ HE 64/2013, 31.

²⁸ HE 224/2010, 8.

²⁹ Sisäministeriön asetus poliisin voimakeinoista sekä kulkuneuvon pysäyttämisestä 20.3.2015/245, 5 §.

³⁰ Orjala 2017.

pitämistä. Tällöin poliisimiehellä olisi mahdollisuus valita tilanteeseen sopiva ja ehkä lievämpi voimakeino. Asiaan liittyy myös poliisimiehen oikeusturvaa koskevia kysymyksiä.³¹

Poliisimiehellä ei lähtökohtaisesti ole hallussaan voimankäyttövälineitä vapaalla ollessaan. Näin ollen poliisimies ei voi käyttää kaikkia voimakeinoja, joihin hänellä lain mukaan olisi oikeus. Rajanveto toimimisvelvollisuuden osalta on haasteellista, kun poliisimies vapaa-ajallaan kohtaa tilanteen, jossa on käsillä vakava henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos. Tilanteessa herää kysymys, riittääkö toimeksi esimerkiksi soitto hätäkeskukseen vai onko tilanteeseen mentävä huolimatta siitä, että poliisimies saattaa oman henkensä ja terveytensä vaaraan.³²

4.5 Poliisimiehen toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla

Poliisin hallinnosta annetun lain 15 c §:ssä säädetään poliisimiehen toimialueesta ja toimimisvelvollisuudesta. Kolmannen momentin mukaan poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan. Tämä silloin, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka jos se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

Poliisimiehen edellytetään nauttivan virkaan liittyvää yleistä luottamusta virantoimituksessa ja sen ulkopuolella. Sen vuoksi poliisimiehen on ryhdyttävä Suomen hallintoalueella toimiin virka-ajasta, sijoituspaikasta ja työajastaan riippumatta sellaisissakin tapauksissa, joissa yleistä jokaiselle kuuluvaa toimintavelvollisuutta ei ole. Velvollisuuden syntymisen edellytyksiä ovat kiireellisyys ja välttämättömyys ja se sisältää vähintään ne toimenpiteet, jotka on välttämättä suoritettava säännöksessä tarkoitetun tuloksen saavuttamiseksi. Toimimisvelvollisuuden säädöksen nojalla toimiessa poliisimiehellä on kaikki ne valtuudet, jotka hänellä on omalla toimimisalueellaan ja hänellä on oikeus käyttää kaikkia poliisimiehelle kuuluvia toimivaltuuksia, joista on säädetty niin poliisilaissa kuin muissa säädöksissä, kuten pakkokeinolaissa.³³

Vakava rikollisuus ja vakava vaara. Lainsäädännöllä ei ole määritelty yksityiskohtaisesti niitä rajoja, jolloin poliisimiehen tulee ryhtyä toimiin vapaa-aikanaan. Toimimisvelvollisuudesta on voitu säätää vain yleisellä tasolla ja tapauskohtainen

³¹ KKV 329/2017.

³² Lahtinen 2011, 82–83.

³³ HE 57/1994, 38.

soveltaminen jää oikeuskäytännön varaan. Haasteellista on tunnistaa, milloin vakavan rikoksen kynnyks on ylitetty ja velvollisuus lainkohdan mukaisesti syntyy. Vakavan rikoksen määrittelyn lähtökohtana voidaan pitää rikoksesta säädettyä rangaistusmaksimia tai sitä, voiko teosta ylipäättään seurata vankeusrangaistus.³⁴

Vakavan rikoksen estäminen ja tutkinnan aloittaminen saattaa tarkoittaa ainoastaan ilmoituksen tekemistä alueella toimivalle poliisiyksikölle. Velvollisuus tutkia rikosta syntyy vain silloin, kun kyseessä on vakava rikos. Vakavuutta ei tule arvioida vain säädetyn rangaistuksen perusteella. Huomioon on otettava myös esimerkiksi teon kohdistuminen suojauskyvyttömään henkilöön, teosta aiheutuneet aineelliset vahingot, loukatun oikeustilan palauttamisintressi tai mahdollisuus ehkäistä teosta johtuvia toissijaisia vahinkoja.³⁵

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä³⁶ on käsitelty tapausta, jossa poliisimies on vapaa-aikaansa viettäessään tavannut öiseen aikaan 16-vuotiaan tytön, joka on ollut karkumatalla kotoaan. Poliisimies on ilmoittanut olevansa poliisi ja näyttänyt virkamerkkinsä, vienyt tytön asunnolleen ja muun muassa raiskannut tämän. Tapahtumat eivät myöhemmiltä osin liity tämän opinnäytetyön aiheeseen, mutta KKO on ottanut ratkaisussaan kantaa siihen, onko karkumatalla olleen tytön kohdalla kyse rikoksesta tai vakavasta vaarasta, johon poliisimiehen tulisi vapaa-ajallaan puuttua. Ratkaisussa todetaan, että öiseen aikaan karkumatalla ollut tyttö on omiaan herättämään huolestuneisuutta kenessä tahansa. Kuitenkaan poliisimies ei ole velvoitettu ryhtymään vapaa-aikanaan kiireellisiin toimenpiteisiin vain siitä syystä, että tilanne on huolestuttava.

4.6 Virkavelvollisuuden rikkominen

Mikäli virkamies rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Virkamies voidaan myös tuomita viralta pantavaksi, jos hän on syyllistynyt edellä mainittuun rikokseen rikkomalla jatkuvasti tai olennaisesti virkavelvollisuutensa ja rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.³⁷ Virkavelvollisuuden rikkomiseksi lasketaan myös virkavelvollisuuden täyttämättä jättäminen³⁸.

³⁴ Helminen ym. 2012, 105–106.

³⁵ HE 57/1994, 38.

³⁶ KKO 2013:6

³⁷ Rikoslaki (RL) 19.12.1889/39, 40:9 §.

³⁸ HE 77/2001, 49

4.7 Jokaisen oikeudet ja velvollisuudet

Myös siviilihenkilöllä on yleisen kiinniotto-oikeuden myötä mahdollisuus ryhtyä toimenpiteisiin rikoksen havaittuaan. Jokaisella voidaan ajatella olevan toisinaan velvollisuuksiakin tietyissä tilanteissa, sillä rikoslaissa on määrätty rangaistavaksi muun muassa pelastustoimen laiminlyönti.

4.7.1 Yleinen kiinniotto-oikeus

Pakkokeinolain³⁹ 2 luvun 2 §:ssä säädetään yleisestä kiinniotto-oikeudesta. Säädöksen mukaan, mikäli rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos, jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Jokainen saa myös ottaa kiinni henkilön, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle. Nykyään moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi⁴⁰. Kun moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta saattaa seurata vankeutta, erillinen maininta yleisestä kiinniotto-oikeudesta säätävän lain luettelossa on turha.

Usein heti rikoksen tapahduttua on vaikeaa varmuudella tietää, mihin törkeysluokkaan teko sijoittuu. Tämän vuoksi yleinen kiinniotto-oikeus on ulotettu lieviin tekemuotoihin. Kun lakiin on sisällytetty luettelo lievista rikoksista, rangaistusasteikkoja ei ole tarvinnut keinoitekoisesti korottaa vain, jotta edellä mainitut pakkokeinovaltuudet saavutetaan.⁴¹ Kun henkilö on otettu kiinni yleistä kiinniotto-oikeutta käyttäen, sovelletaan aikarajoja, jotka koskevat läsnäoloa esitutkinnassa. Poliisimiehen tulee selvittää, kiinniottamisen todellinen aika kiinniotetun luovutuksen yhteydessä. Epäselvissä tapauksissa laskemistavan tulee olla sellainen, että määräaikoja ei varmasti ylitetä.⁴² Esitutkintalaissa⁴³ säädetään aikarajoista, jotka koskevat esitutkintaa.

Lainvalmistelussa ei ole otettu kantaa siihen, onko poliisimiehellä oikeus turvautua yleiseen kiinniotto-oikeuteen. Toisin kuin muita henkilöitä oikeuskäytäntö arvioi yleensä poliisimiestä ammatin, koulutuksen ja kokemuksen näkökulmasta. Jos kiinniotettu vastustaa esimerkiksi näpistyksen kiinniottoa eikä ole tietoinen, että kiinniottaja onkin poliisimies, tilanteessa kiinniotetun ei lähtökohtaisesti katsota syyllistyvän virkamiehen vastustamiseen

³⁹ PKL 22.7.2011/806

⁴⁰ RL 28:9a §

⁴¹ HE 181/1994, 6.

⁴² HE 222/2010, 246.

⁴³ ETL 22.7.2011/805, 6:5 §

tai väkivaltaiseen vastustamiseen. Asian hoitaminen ei kuitenkaan vaadi poliisimiehen aseman ilmaisemista.⁴⁴

4.7.2 Voimakeinojen käyttö yleisen kiinniotto-oikeuden yhteydessä

Kiinniottaja saa käyttää voimakeinoja, mikäli kiinniotettava yleisen kiinniotto-oikeuden käyttämisen yhteydessä tekee vastarintaa tai pakenee. Voimakeinojen tulee olla kiinniottamisen toimittamiseksi välttämättömiä ja sellaisia, että niitä voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin.⁴⁵

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä⁴⁶ on käsitelty tapausta, jossa A on tullut entuudestaan tuntemansa B:n pahoinpitelemäksi. B oli lyönyt A:ta nyrkillä kasvoihin ja lähtenyt juosten pakoon. A oli pyytänyt toista henkilöä soittamaan hätäkeskukseen ja lähtenyt itse B:n perään. A on ammatiltaan vartija, joten hänellä oli hallussaan OC-kaasusumutin. Kun A tavoitti B:n, hän suihkutti B:tä sumuttimella lähietäisyydellä kasvoihin. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on todettu, että pahoinpitelyn kohteeksi joutuneella A:lla oli ollut jokamiehen kiinniotto-oikeus⁴⁷, mutta pippurikaasun suihkuttaminen ei ollut voimakeinona tarpeellinen ja puolustettava. Kiinniottajan katsottiin syyllistyneen pahoinpitelyyn. Ratkaisussa on otettu huomioon myös se, että kiinniottaja on tuntenut entuudestaan pakenijan, jolloin kiinniottamisen toteuttamiseksi tulee pääsääntöisesti turvautua viranomaisten apuun.

4.7.3 Pelastustoimen laiminlyönti

Joka tietää toisen olevan hengenvaarassa tai vakavassa terveyden vaarassa eikä anna tai hanki tälle sellaista apua, jota auttajan mahdollisuudet tai tilanteen luonne huomioon ottaen kohtuudella voidaan edellyttää, on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi pelastustoimen laiminlyönnistä⁴⁸. Säännös asettaa yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi luonnehditun auttamisvelvollisuuden jokaiselle, joka tietää toisen olevan hengenvaarassa. Pelastusvelvollisuus on yleinen, mutta avun luonnetta rajoittaa se, mitä kultakin voidaan kussakin tilanteessa kohtuudella vaatia. Tähän vaikuttaa yksilön kyvyt ja tilanteen luonne. On tilanteita, jotka edellyttävät asettumista jonkinlaiseen vaaraan.

⁴⁴ Rantaeskola 2014, 41–42.

⁴⁵ PKL 2:3 §

⁴⁶ 2007:87

⁴⁷ Nykyään yleinen kiinniotto-oikeus

⁴⁸ RL 21:15

Esimerkiksi vapaaehtoiseen meripelastustoimintaan osallistuvalla voidaan edellyttää, että hän ottaa riskejä, jotka hallitsee tiedoillaan ja taidoillaan.⁴⁹

⁴⁹ HE 94/1993, 99–100.

5 TOTEUTUS

Luvussa käydään läpi haastattelututkimuksen toteuttaminen ja esitellään haastattelukysymykset.

5.1 Hankekuvaus

Opinnäytetyössä on toteutettu haastattelututkimus, jossa poliisimiehiltä on kerätty näkökulmia ja kokemuksia kysymyksillä, jotka ovat olennaisia tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimuskysymysten kannalta. Haastatteluun on vastannut viisi poliisimiestä, jotka ovat ryhtyneet toimiin työaikansa ulkopuolella poliisin tehtäväkenttään kuuluvissa tilanteissa. Yksi haastatteluista on tehty henkilökohtaisesti, yksi puhelimitse ja kolme vastausta on saatu sähköpostitse.

Puolistrukturoitu haastattelu sopii tutkimuksiin, joiden aihealue on vielä melko tuntematon. Tällaisessa haastattelussa kysymykset ovat etukäteen mietittyjä ja kaikille samat. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole.⁵⁰ Opinnäytetyön haastattelussa vastaajille on esitetty yhdeksän avointa kysymystä. Kaikille vastaajille on esitetty samat kysymykset samassa järjestyksessä.

5.2 Haastattelukysymykset

Haastattelussa on tutkimusongelman kannalta keskeisiä kysymyksiä. Haastattelussa ei ole ollut mielekästä kysyä niin sanottuja perinteisiä taustakysymyksiä, kuten haastateltavan sukupuolta tai ikää. Edellä mainituilla kysymyksillä ei olisi saavutettu tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa ja toisaalta haastateltavien henkilöllisyydet olisivat voineet olla helpommin yksilöitävissä.

Haastattelukysymykset:

1. Kuinka kauan olet työskennellyt poliisin virassa?
2. Milloin koet aiheelliseksi ryhtyä toimiin työajan ulkopuolella poliisin tehtäväkenttään kuuluvissa tilanteissa?
3. Kuinka monta kertaa poliisiurasi aikana olet ryhtynyt toimiin vapaa-ajallasi tilanteissa, jotka kuuluvat poliisin tehtäväkenttään?
4. Mihin tilanteeseen olet puuttunut ja miten tilanne eteni?
5. Katsoitko olevasi velvoitettu toimimaan tilanteessa?
6. Mitä keinoja käytit tilanteen ratkaisemiseksi?
7. Mitä ongelmia tilanteen aikana oli tai siitä seurasi ja mikä oli mielestäsi suurin ongelma?
8. Mikä tilanteessa ja sen jälkeen onnistui?
9. Pidätkö lakia toimimisvelvollisuudesta hyvänä vai muuttaisitko jotain?

⁵⁰ Näpärä 2017.

Ensimmäinen kysymys kartoittaa hieman vastaajan taustaa. Kysymykset 3, 4, 6–8 kokoavat tietoa tilanteista, joista vastaajat haastatteluissa kertovat. Kysymykset 2, 5 ja 9 keräävät tietoa vastaajien mielipiteistä.

6 TULOKSET

Luvussa esitellään haastattelututkimuksen tulokset. Haastateltavien nimet on korvattu viittaamalla viiteen vastaajaan, *Vastaaja A-E*.

Luvun ensimmäisessä kohdassa puretaan haastatteluissa kerätty aineisto. Kohdassa esitellään poliisin tehtäväalueeseen kuuluvat tilanteet, joihin vastaajat ovat puuttuneet vapaa-ajallaan. Vastaajat ovat saaneet valita, kuinka monesta tilanteesta kertovat. Seuraavaksi esitellään tilanteissa käytetyt keinot sekä kohdatut ongelmat ja onnistumiset. Tämän jälkeen käydään läpi vastaukset siihen, olivatko haastateltavat mielestään velvoitettuja toimimaan tilanteissa, milloin he katsovat, että tilanteisiin on aiheellista puuttua sekä mitä ajatuksia vapaa-aikaan ulottuva toimimisvelvollisuuden säädös herättää vastaajissa.

Seuraavaksi luvussa esitetään haastatteluaineiston keskeiset tulokset tutkimuskysymysten kannalta. Samalla vastausten sisältöä verrataan ja tulkitaan toisiinsa nähden sekä aiheeseen liittyvän lainsäädännön kannalta.

6.1 Tilanteet

Kohdassa käsitellään haastateltavien vastaukset kysymyksiin 1, 3 ja 4 eli

- vastaajien virkavuodet
- kuinka monesti he ovat sinä aikana puuttuneet poliisin tehtäväkentän tilanteisiin vapaa-ajallaan
- tilanteet, joihin he ovat puuttuneet.

6.1.1 Vastaaja A

Vastaaja A on työskennellyt poliisin virassa hieman yli kaksi vuotta ja sinä aikana ryhtynyt toimiin vapaa-ajallaan kahdesti. Hän kertoi haastattelussaan kummastakin tilanteesta.

Vastaaja kertoi puuttuneensa aggressiivisen miehen toimintaan ruokaravintolassa iltana. Ennen vastaaja A:n puuttumista tapahtumiin häirikkö oli paiskannut lautasen lattiaan, minkä jälkeen ravintolan työntekijä oli ottanut miehen hallintaansa ja vienyt tämän maahan. Vastaaja näytti häirikölle virkamerkkiään todeten, että poliisi on paikalla. Häirikkö poistettiin ravintolasta, mutta hän jäi vielä koputtelemaan ikkunaan ja näyttelemään keskisormeaan. Tällöin vastaaja A oli mennyt ulos ja ohjannut häirikön kiinni pitämällä kauemmas ravintolasta sekä todennut, että paikalle voidaan vielä kutsua virkapukuinen partio. Poliisipartiota ei tarvittu paikalle. Vastaaja oli tilanteessa yksin.

Toisessa tilanteessa vastaaja A puuttui oletettavasti alkavaan tappeluun yöllä junassa. Nelihenkinen joukko nuoria miehiä oli ajautunut vanhemman miehen kanssa tilanteeseen,

jossa oli molemmin puoleista suusanallista uhittelua, esimerkiksi: ”Lähdetään katsomaan, miten käy!”. Vastaaja oli huomaavinaan, että kyseessä oli niin sanottu pattitilanne eli kummatkaan riidan osapuolet eivät voineet perääntyä ilman, että heidän miehinen kunniansa olisi kärsinyt. Vastaaja päätti käydä sanomassa tilanteeseen edes jotain, vaikka hänen olikin tarkoitus jäädä junasta pois seuraavalla pysäkillä. Vastaaja käveli riidan osapuolten väliin ja sanoi: ”Poliisina voin sanoa, ettei kannata lähteä mihinkään noihin juttuihin.”. Tämä väliintulo näytti riittävän riidan ratkaisuksi ja molemmat osapuolet olivatkin samaa mieltä vastaajan kanssa. Vastaaja kehotti vanhempaa miestä menemään takaisin paikalleen, minkä mies tekikin. Vastaaja poistui pian tämän jälkeen junasta, mutta ainakaan hänen aikanaan paikalle ei tarvittu poliisipartiota. Hän oli tilanteessa yksin.

6.1.2 Vastaaja B

Vastaaja B on työskennellyt poliisina 3,5 vuotta ja sinä aikana puuttunut vapaalla ollessaan häiriötilanteisiin ja varsinaisiin rikoksiin kumpaankin noin viisi kertaa. Hän kertoi haastattelussa neljästä tilanteesta, joista kaksi oli samankaltaisia keskenään.

Eräässä tilanteessa lauantaiyönä noin klo 23.00–00.00 vastaaja näki, kuinka kadulla neljän nuoren miehen välille alkoi syntyä riitaa. Ensin miesten välillä oli tönimistä, ja tämän jälkeen he alkoivat lyödä ja potkia toisiaan. Tässä vaiheessa vastaaja soitti hätäkeskukseen. Kohta tilanne muuttui siten, että kolme miehistä alkoi pahoinpidellä yhtä maassa makaavaa miestä. Vastaaja juoksi kadun toiselle puolelle, huusi miehille olevansa poliisi ja käski lopettaa pahoinpitelyn välittömästi. Hän näytti myös virkamerkkiään ollen samanaikaisesti puhelimesta hätäkeskuspäivystäjän kanssa. Muutaman minuutin kuluttua poliisipartio saapui tapahtumapaikalle. Miehet olivat ehtineet hajaantua ja osa mennyt ravintolaan sisään. Vastaaja osoitti partiolle riitapukarit. Vastaaja oli liikkeellä yksin.

Toisessa tilanteessa vastaaja B oli ajamassa autoa, kun ylikulkusillalta kevyen liikenteen väylältä auton tuulilasiin putosi jäinen kasa lunta. Vastaaja näki autonsa taustapeilistä, että noin kymmenen hengen nuorisoporukka, iältään 13–15-vuotiaita, seisoi ylikulkusillalla. Vastaaja käänsi autonsa ympäri ja ajoi sillan alapuolelle. Hän näki nuorten karkaavan juosten paikalta ja lähti heidän peräänsä saaden yhden pojan kiinni. Vastaaja ilmoitti olevansa poliisi ja käski nuoren tulla katsomaan, tuliko autoon vaurioita. Vastaaja näytti autolla myös virkamerkinsä. Autoon ei tullut vaurioita, joten vastaaja puhutti pojan ja päästi hänet menemään. Vastaaja oli liikkeellä puolisonsa kanssa.

Useamman kerran vastaaja on herättänyt linja-autossa päihtyneen henkilön, jonka on arvellut jatkavan nukkumistaan päätepysäkille asti. Kahdesti humalainen on herännyt vasta lujan ravistelun jälkeen eikä ole enää omin avuin kyennyt jatkamaan matkaansa. Vastaaja on tässä vaiheessa ilmoittanut olevansa poliisi ja pyytänyt matkustajaa lähtemään mukaansa ulos. Vastaaja on soittanut poliisipartion paikalle ja odottanut asiakkaan kanssa partion saapumista. Kohtaamiset linja-autoissa ovat tapahtuneet kello 22.00–00.00 välillä.

6.1.3 Vastaaja C

Vastaaja C on työskennellyt poliisina noin kymmenen vuotta ja sinä aikana arvionsa mukaan ryhtynyt toimiin vapaa-ajallaan noin kymmenen kertaa. Vastaaja kertoi haastattelussa yhdestä tilanteesta.

Vastaaja oli poliisiystävänsä kanssa palaamassa kotiin ravintolaillan jälkeen. Kun he olivat menossa sisään vastaajan kodin rappuun, tuntematon päihtynyt mies oli aikeissa tulla rappuun samalla oven avauksella. Vastaajan kysyessä, asuuko sisään pyrkivä mies rapussa, hän sai osakseen haistattelua. Vastaaja kehotti miestä tulemaan omilla avaimilla rappuun, minkä jälkeen päihtynyt mies laittoi kätensä povitaskuun antaen ymmärtää, että hänellä olisi kainalokotelossa ase tai muu astalo. Tällöin vastaaja totesi miehelle, että tuo on erittäin huono idea.

Osapuolet keskustelivat hetken, minkä jälkeen päihtynyt mies hermostui ja löi vastaajan ystävää kasvoihin. Vastaaja näytti tässä kohtaa virkamerkkiään ja kertoi, että hän sekä hänen ystävänsä ovat poliiseja. Vastaaja käski miestä rauhoittumaan ja sanoi, että paikalle kutsutaan virkapukuinen partio selvittämään asiaa. Mies laittoi kätensä takaisin takkinsa sisään ja lähti peruuttaen paikalta pois. Sitten hän kääntyi ympäri ja lähti juoksemaan karkuun. Vastaaja ja hänen ystävänsä lähtivät miehen perään ja samalla vastaaja soitti hätäkeskukseen. Juostessaan mies kääntyi ympäri ja ampui poliiseja kohti yhden laukauksen. Vastaaja ei havainnut laukausta, koska oli puhelimessa. Poliisit jatkoivat miehen seuraamista ja saavuttivat hänet kulman takana. Hetken kuluttua mies kääntyi taas ympäri ja ampui toisen laukauksen poliiseja kohti. Tämän laukauksen vastaaja huomasi, sillä näki aseesta tulleen suuliekin. Vastaajan ystävä sai laukauksen jälkeen taklattia miehen maahan. Vastaaja ystävineen meni välittömästi mieheen kiinni ja aloitti käskytyksen. Ase löytyi miehen alta. Tämän jälkeen vastaaja C sai yhteyden hätäkeskukseen ja kertoi, että heitä kohti on ammuttu. Paikalle tuli useita poliisipartioita ja mies saatiin siihen saakka pidettyä hallinnassa.

Asia eteni syyttäjälle nimikkeillä pahoinpitely, ampuma-aserikos ja kaksi murhan yritystä. Aseistettu mies sai tuomion pahoinpitelystä, ampuma-aserikoksesta, virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta ja vaaran aiheuttamisesta.

6.1.4 Vastaaja D

Vastaaja D on ollut poliisin virassa kahdeksan vuotta. Hän arvioi puuttuneensa työajan ulkopuolella erilaisiin poliisin tehtäväalueen tilanteisiin tuona aikana noin 20 kertaa. Vastaaja kertoi tarkemmin kolmesta tilanteesta ja lisäksi pääpiirteittäin muutamasta keskenään samankaltaisesta tapahtumasta.

Eräässä tilanteessa vastaaja oli jalkaisin liikkeellä puolisonsa kanssa. Pariskunta huomasi tappelun kadun toisella puolella ruokakaupan edustalla. Tilanteessa mies kuristi takaa päin yhtä kaupan myyjistä samalla, kun tappelun kolmantena osapuolena oleva nainen löi myyjää.

Vastaaja lähti ylittämään tietä ja huusi olevansa poliisi. Mies kuuli huudon ja yritti lähteä pakoon. Vastaaja sai miehen kiinni ja kaatoi hänet hallitusti maahan. Nainen ja myyjä jatkoivat tappelua, jonka vastaaja keskeytti viemällä myös naisen maahan. Vastaajan puoliso auttoi pitämään miehen ja naisen hallinnassa. Lähellä ollut kiertävä järjestyksenvalvoja tuli paikalle. Miehellä, joka oli kuristanut myyjää, laitettiin järjestyksenvalvojan hallussa olleet käsiraudat. Ulkopuolinen henkilö oli soittanut tilanteesta hätäkeskukseen ja muutaman minuutin päästä ensimmäinen poliisipartio saapui kohteeseen ja raudoitettu mies laitettiin poliisiautoon. Paikalle tuli myös toinen partio. Naista pyydettiin nousemaan ylös maasta ja päästessään seisomaan hän koetti vielä karata. Nainen yritti lyödä vastaajaa kasvoihin, mutta lyönnit osuivat häntä olkavarteen vastaajan väistöliikkeen ansiosta. Tapaus siirtyi syyttäjälle ryöstönä, sillä mies ja nainen olivat anastaneet kaupasta tuotteita. Mies on saanut tilanteesta lainvoimaisen tuomion, mutta naisen tuomio ei vielä ole lainvoimainen.

Toisessa tilanteessa vastaaja D näki kadulla päihtyneen nuoren miehen potkivan naisia jaloille. Vastaaja meni osapuolten luo ja esittäytyi poliisiksi näyttäen virkamerkkiään. Vastaaja kehotti miestä istumaan kivetykselle siksi aikaa, kun soitti hätäkeskukseen. Puhelun aikana mies hermostui ja uhkasi vastaajaa vakavalla väkivallalla. Vastaaja joutui keskeyttämään puhelun hetkeksi ja vei miehen hallintaottein maahan. Tämän jälkeen vastaaja jatkoi puhelua hätäkeskuksen kanssa ja joidenkin minuuttien kuluttua poliisipartio saapui paikalle. Miehellä kirjoitettiin sakko virkamiehen vastustamisesta ja hänet otettiin kiinni poliisilain perusteella rikoksilta ja häiriöltä suojaamiseksi.

Seuraavaksi vastaaja D kertoi tilanteesta, jossa oli havainnut miehen istuvan sillankaiteella. Tilanne näytti vastaajan mukaan hieman erikoiselta, koska mies istui selkä tielle päin jalat sillan kaiteelta roikkuen. Vastaaja päätti mennä miehen luo ja samaan aikaan toinenkin henkilö huomasi kaiteella istuvan miehen. Vastaaja ja toinen henkilö pääsivät samaan aikaan kaiteella istuvan miehen luo ja tarttuivat hänestä kiinni kiskaisten hänet turvaan. Vastaaja jutteli miehelle ja sai tilanteesta sen kuvan, että mies oli ollut itsemurha-aikeissa. Vastaaja viittoi ohi ajaneen poliisiportion paikalle.

Muutaman kerran vastaaja on huomannut henkilöiden töhrivän seiniä julkisella paikalla. Hän on ottanut töhrijät kiinni ja soittanut paikalle poliisiportion.

Suurin osa tilanteista, joihin vastaaja on puuttunut vapaa-ajallaan, on ollut sellaisia, joissa vastaaja on käskenyt häiriökäyttäytymistä poistumaan paikalta. Joissain häiriötilanteissa on riittänyt, että vastaaja on pyytänyt henkilöä lopettamaan häiriköinnin tai poistumaan paikalta ilman, että vastaaja on kertonut olevansa poliisi.

6.1.5 Vastaaja E

Vastaaja E on työskennellyt poliisin virassa noin neljä vuotta ja sinä aikana puuttunut vapaalla ollessaan kahdesti poliisin tehtäväalueen tilanteisiin. Molemmilla kerroilla

kyseessä on ollut häiriökäyttäytyminen julkisessa liikennevälineessä. Kumpikin tilanne on ratkennut, kun häiriköt saatiin poistettua kulkuvälineistä eikä poliisipartiota tarvinnut hälyttää paikalle.

Vastaaja kertoi matkustaneensa raitiovaunussa, kun erittäin päihtynyt mies alkoi ahdistella naisia fyysisesti. Vastaaja kertoi olevansa poliisi ja käski miestä poistumaan raitiovaunusta. Kun käsky ei tehonnut, vastaaja tarttui miehestä kiinni ja talutti hänet pois liikennevälineestä. Vastaaja oli tilanteessa yksin.

Toisessa tilanteessa vastaaja oli linja-autossa ilta-aikaan. Kaksi päihtynyttä ja aggressiivista nuorta miestä olivat saaneet kuljettajalta poistumiskäskyn, jota eivät olleet totelleet. Vastaaja meni tilanteeseen ja kehotti nuoria miehiä poistumaan. Miehet vaativat saada tietää, millä oikeudella vastaaja puuttui asiaan, joten hän kertoi olevansa poliisi. Miehet poistuivat linja-autosta. Vastaaja oli liikkeellä puolisonsa kanssa.

6.2 Keinot

Vastaaja A katsoo, että molemmissa tapauksissa keskeistä oli tuoda esille asianosaisille poliisin läsnäolo tilanteessa. Viranomaisen läsnäolosta ilmoittaminen näytti kummassakin tilanteessa riittävän ennalta ehkäisevän vaikutuksen aikaansaamiseksi. Vastaaja on sanallisten neuvojen, kehotusten ja käskyjen lisäksi toisessa tilanteessa ohjannut häirikköä ruokaravintolasta pois päin kiinni pitämällä.

Vastaaja B on haastattelussa kertomissaan tilanteissa ilmoittanut olevansa poliisi ja soittanut tarvittaessa hätäkeskukseen. Vastaaja on käyttänyt kehotuksia, neuvoja ja käskyjä tilanteiden purkamiseksi. Kun vastaaja oli tekemisissä pojan kanssa jäisen lumikasan pudottua tuulilasiin, hän vei pojan kiinni pitämällä autolleen katsomaan mahdollisia vaurioita. Ollessaan tekemisissä humalaisten kanssa linja-autossa tilanne on vaatinut kiinni pitämistä, koska henkilöt ovat olleet niin päihtyneitä, etteivät ole pysyneet pystyssä.

Vastaaja C on kertomassaan tilanteessa ilmoittanut olevansa poliisi ja soittanut hätäkeskukseen. Lisäksi vastaaja käytti tilanteen aikana kehotuksia, neuvoja ja käskyjä sekä fyysisiä voimakeinoja pitämällä asemiehen hallinnassa poliisipartion saapumiseen saakka.

Vastaaja D on tilanteissa tarvittaessa soittanut hätäkeskukseen, antanut neuvoja, kehotuksia ja käskyjä, käyttänyt fyysisiä voimakeinoja sekä voimankäyttövälineistä käsirautoja, jotka tosin olivat järjestyksenvalvojan hallussa. Kaikissa tapauksissa vastaaja ei ole ilmoittanut olevansa poliisi.

Vastaaja E on kummassakin tilanteessa aluksi kehottanut häirikköjä poistumaan liikennevälineistä. Toisessa tilanteessa vastaaja on tarttunut häiriköstä kiinni ja taluttanut

ulos sekä toisessa tilanteessa varautunut käyttämään fyysistä voimaa. Lisäksi hän kertoi kummassakin tilanteessa olevansa poliisi.

6.3 Ongelmat

Vastaaja A koki tietynlaisena ongelmana toimimisen ilman virkapukua ja poliisin auktoriteettiin vetoamisen siviiliasussa vapaa-ajalla. Samoin eräs ongelmista on toimiminen yksin. Vastaajan mukaan, kun yksin vapaa-ajalla puututaan mihinkään rikokseen tai häiriötilanteisiin, korostuu poliisin ammattitaito havaita tilanteeseen liittyvät uhkatekijät, kuten kohdehenkilöiden määrä ja näiden suhtautuminen viranomaisiin sekä mahdollisuudet perääntyä tilanteesta, mikäli on ilmeistä, että puuttuminen ei tuota tulosta.

Vastaaja B kertoo, että kaikki tilanteet, joihin hän on puuttunut vapaa-ajallaan, ovat päättyneet hyvin. Hän ei ole saanut vammoja eikä muitakaan seuraamuksia. Ainoana miinuksena on ollut pitkä odottelu asiakkaan kanssa, mutta sekin on sujunut ihan hyvässä hengessä.

Vastaaja C toteaa yhden ongelmista olleen, ettei vastaajalla tai hänen poliisiystävällään ollut minkäänlaisia suojavälineitä, saati voimankäyttövälineitä. Lisäksi he olivat jonkin verran päihtyneitä. Tämä herätti heissä kysymyksen siitä, ovatko he syyllistyneet rikokseen toimiessaan poliiseina päihtyneinä. Ainakaan heihin ei kohdistettu syytteitä asiassa.

Vastaaja D huomauttaa ongelmien olevan tapauskohtaisia. Yksi ongelmista on voimankäyttövälineiden puuttuminen ja varsinkin käsirautojen puuttuminen. Jos toisella osapuolella on hallussaan jotain kättä pidempää, niin aseiden puuttuminen on ongelma. Virve-radiopuhelin olisi kätevä tällaisissa tilanteissa, mutta vastaaja ei kuitenkaan haluaisi vapaa-ajallaan kantaa sitä mukanaan.

Vastaaja E katsoo, että tilanteessa, jossa hän oli yksin, tuen puuttuminen oli suuri uhka. Kun vastaaja oli esittäytynyt poliisiksi, muut matkustajat eivät reagoineet tilanteeseen enää mitenkään, vaikka häirikkö oli talutettava kiinni pitämällä ulos liikennevälineestä. Myös toisessa tilanteessa tapahtumat olisivat voineet kärjistyä vaarallisiksi, mutta siitä selvittiin puhumalla. Vastaaja toivoi, että hänellä olisi ollut mukanaan voimankäyttövälineitä.

6.4 Onnistumiset

Vastaaja A kertoi, että kummassakin tilanteessa, joihin hän on puuttunut, vältyttiin vahingollisilta jatkoseuraamuksilta eikä asiassa tarvittu poliisipartiota hoitamaan asiaa.

Vastaaja B totesi, että kaikki tilanteet ovat menneet hyvin ja ihmiset ovat uskoneet olevansa tekemisissä poliisin kanssa, vaikka hän on ollut siviilivaatteissa. Vastaaja on ilmoittanut kaksi kertaa ryhmänjohtajalleen, että on puuttunut tilanteisiin vapaa-ajallaan. Tällöin hänellä

on ollut mahdollisuus tulla seuraavana päivänä myöhemmin töihin, koska vapaa-ajalla poliisitöiden tekeminen katsotaan tapahtuvan työajalla.

Vastaaja C kertoi, että tilanteessa rikoksesta epäilty saatiin kiinni ja hallusta löytynyt ase saatiin pois kadulta. Työtunteja tilanteessa toimimisesta ei kirjattu. Jälkipuinti toimi todella hyvin, sillä heti tapahtumien päätyttyä pidettiin ensimmäinen keskustelu ja asian jälkihoito jatkui myös myöhemmin.

Vastaaja D katsoi onnistumisiksi tilanteissa sen, että rikoksesta epäiltyjä on saatu kiinni ja rikoksia keskeytetty. Joissain tapauksissa vahinkoa on saatu minimoitua. Poliisilaitoksella, jossa vastaaja työskentelee, on käytäntönä, että mikäli tapauksessa on aiheutunut paperitöitä, vapaa-ajalla tilanteeseen puuttumisesta saa palkan.

Vastaaja E kertoi, että molemmilla kerroilla tilanteissa jäätiin häiriön asteelle. Vastaaja koki onnistumiseksi sen, että joutui luomaan uusia toimintamalleja vastaisuuden varalle ja osaa jatkossa toimia hieman paremmin, mikäli tilanteita tulee vastaan.

6.5 Näkökulmia velvollisuudesta

Vastaaja A on ryhtynyt toimiin kahdesti vapaalla ollessaan. Hän ei katsonut olleensa velvollinen toimimaan haastattelussaan kertomissaan tilanteissa poliisin hallinnosta annetun lain mukaisen toimimisvelvollisuuden nojalla. Tästä huolimatta molemmat tilanteet olivat vastaajan mukaan mitä ilmeisimmin menossa siihen suuntaan, että ilman asiaan puuttumista poliisipartiota olisi tarvittu hetken päästä.

Vastaaja B on puuttunut yhteensä noin kymmenen kertaa häiriöihin ja rikoksiin vapaa-ajallaan. Hän kokee, ettei hänen ole ollut pakko toimia tilanteissa ja kaikki tilanteet olisivat selvinneet ilman häntä.

Vastaaja C katsoi, että hänen velvollisuuteensa oli puuttua haastattelussaan kertomaan tilanteeseen, jossa mies oli lyönyt hänen poliisiystäväänsä ja ampunut vastaajaa ja hänen ystäväänsä kohti. Vastaaja huomautti, että käräjäoikeus oli tullut myös samaan tulokseen velvollisuudesta.

Vastaaja D tiedostaa, että laki velvoittaa häntä joissain tapauksissa puuttumaan tilanteisiin vapaa-ajallaan. Kuitenkaan tapahtumien ollessa parhaillaan käynnissä hän ei ole ajatellut velvoittavaa lakia. Vastaaja kokee olevansa ainakin vakavien rikosten kohdalla velvoitettu ryhtymään toimiin. Perusmuotoisissa häiriökäyttäytymisissä hän ei ole kokenut olevansa velvoitettu toimimaan. Tällaisissa tilanteissa ei ole kyse vakavasta asiasta ja kenellekään ei aiheudu haittaa, vaikka tilanteeseen ei välittömästi puutu.

Vastaaja E katsoi olevansa velvoitettu puuttumaan haastattelussa kertomiinsa kahteen häiriökäyttäytymiseen liikennevälineissä.

6.6 Näkökulmia toimiin ryhtymisen aiheellisuudesta

Vastaaja A kertoi, että hänestä on aiheellista ryhtyä toimiin vapaa-ajalla sellaisissa tilanteissa, joissa voi kokemuksellaan todeta, että tilanne on kärjistymässä siten, että hetken kuluttua on joka tapauksessa tarvetta virkapukuiselle poliisille. Hänen mukaansa toimenpiteet ovat aiheellisia myös tilanteissa, joissa muuten on tapahtumassa vähäistä vakavampi rikos.

Vastaaja B sanoi puuttuvansa häiriötilanteisiin vapaalla ollessaan suhteellisen korkealla kynnyksellä. Hän ei puutu esimerkiksi julkijuopotteluun tai humalaisten möykkäämiseen ollenkaan vapaa-ajallaan. Mikäli häiriötilanteelle altistuu useita ihmisiä eikä tilanne mene "itsestään ohi", niin tietyn kynnyksen ylittyessä vastaaja puuttuu tilanteeseen. Jos tilanne ei sitä vaadi, hän ei esittäydy poliisina ollenkaan. Se, milloin tilanne vaatii puuttumista, on vastaajan oman subjektiivisen näkökannan varassa. Mikäli hän näkee rikoksen tapahtuvan tai epäilee tapahtumaan liittyvän rikollisuutta, hän puuttuu tilanteeseen, jos ei ole lastensa kanssa liikkeellä. Jos vastaaja ei puutu tilanteeseen, niin useimmiten hän ainakin soittaa hätäkeskukseen.

Vastaaja C kertoi puuttumiskynnyksen olevan tapauskohtaista. Yleisesti ottaen vastaaja pyrkii vapaalla ollessaan puuttumaan tilanteisiin ensisijaisesti kansalaisena, mutta kantaa aina virkamerkkiä mukanaan ja tarpeen vaatiessa esittää sen. Tilanteet, joihin vastaaja on poliisina puuttunut, ovat olleet sellaisia, jolloin poliisia on selkeästi tarvittu paikalle eikä asia ole sietänyt viivytystä. Mikäli vastaaja ei olisi puuttunut näissä kohtaa tilanteisiin, olisi rikoksesta epäilty jäänyt kateisiin tai asia jäänyt selvittämättä. Pahimmassa tapauksessa olisi tullut suurempaa vahinkoa kuin oli jo aiheutunut.

Vastaaja D sanoi puuttuvansa työajan ulkopuolella tilanteisiin, jos havaitsee rikoksen, joka on vähäistä vakavampi. Vastaaja tarkensi vastauksessaan puuttuvansa epäkohtiin, joissa esimerkiksi jonkun henkeä tai terveyttä uhataan tai jonkun omaisuutta tuhotaan.

Vastaaja E kokee aiheelliseksi puuttua poliisina ihmisten toimintaan vapaa-ajallaan, kun kyseessä on akuutti rikos, jossa poliisiksi esittäytyvän siviilipukuisen henkilön puuttuminen todennäköisesti estää tai keskeyttää rikollisen toiminnan. Jokaiseen häiriötapaukseen ei ole vastaajan mielestä mielekäästä puuttua työajan ulkopuolella, koska se vaikuttaa paitsi vapaa-ajan ajankäyttöön myös yleiseen asennoitumiseen. Vastaajan mukaan on tarpeellista tehdä ero vapaa-ajan ja työajan välillä sekä kyetä rentoutumaan vapaa-ajalla toimimisvelvoitteesta huolimatta. Vastaajan toimintakynnys laskee merkittävästi, jos hän matkustaa julkisissa kulkuneuvoissa virkamerkillä maksutta. Silloin hän puuttuu automaattisesti häiriötilanteisiin huomattavasti matalammalla kynnyksellä.

6.7 Näkökulmia toimimisvelvollisuuden säännöksestä

Vastaaja A katsoi, että säännös on käytännössä melko turha eli se ei ole ensisijainen peruste kenellekään vapaa-ajalla rikoksiin puuttuvalle poliisimiehelle. Käytännössä velvollisuuden rikkominen on usein mahdoton todistaa, minkä seurauksena rikollisuuteen ja häiriökäyttäytymiseen puuttuminen jää poliisimiehen oman ammattieettisen koodiston varaan. Säännös on toisaalta hyvä yleinen muistutus poliisimiehille jonkinlaisesta puuttumiskynnyksen määrittämisestä. Vastaajan mielestä puuttumiskynnyksen on säännöksen mukaisesti oltava jokseenkin korkea muun muassa puuttumiseen liittyvien ongelmien takia. Esimerkiksi, jos ajatellaan poliisimiehen puuttuvan vapaa-ajalla siviilipukuisena aivan mitättömään järjestys- tai liikenne rikkomukseen, ei ole millään tavoin yllättävää, mikäli tällainen tilanne kärjistyy jopa entisestään poliisin puuttumisen seurauksena.

Vastaaja B piti säännöstä hyvänä. Se antaa joustovaraa niin, ettei aina kaupungilla liikkueensa tarvitse olla varautunut toimimaan.

Vastaajan C mielestä poliisin oikeuksia kantaa esimerkiksi ampuma-asetta vapaa-ajalla tulisi höllentää. Ampuma-aseen kantaminen pitäisi sallia myös vapaa-ajalla, kunhan sen tekee asianmukaisella tavalla ja siihen on toimintakykyä. Vastaaja kokee, että nykyään, kun esimerkiksi ostoskeskusampumiset ovat mahdollisia, tulisi olla laillista kantaa virka-ase kotiin ja vapaa-ajalla. Tämän tulisi olla mahdollisuus, ei velvollisuus.

Vastaajan D suhtautuminen säännökseen on neutraalia. Hän ei pidä lakia hyvänä tai huonona. Toisaalta, kun sanktiona voi olla virkavelvollisuuden rikkominen, kun jättää jotakin tekemättä vapaa-ajalla, on velvollisuus vastaajan mielestä jossain määrin kohtuutonta. Toisaalta hän ei koe, että tilanteisiin puuttumisesta olisi ollut kovin suurta vaivaa. Vastaajan mukaan on jossain määrin ristiriitaista, että laki velvoittaa poliisia toimimaan, kun huomioidaan se, että poliisimies ei saa kantaa voimankäyttövälineitä vapaa-ajallaan. Joidenkin toimenpiteiden määrittely lakipykälässä voisi olla paikallaan, mutta ei liian yksityiskohtaisesti.

Vastaaja E katsoi, että laki on sellaisenaan toimiva ja jättää riittävästi poliisimiehen harkittavaksi.

6.8 Keskeiset tulokset ja johtopäätökset

Yhteenlaskettuna haastatteluun vastanneet poliisimiehet kertoivat ryhtyneensä toimiin vapaalla ollessaan poliisin tehtäväkentän tilanteisiin noin 27,5 virkavuoden aikana arviolta 44 kertaa. Osassa tilanteita oli käsillä useampia rikosnimikkeitä. Kaikissa tilanteissa tapahtumat eivät olleet ehtineet edetä niin pitkälle, että jokin rikosnimikkeiden tunnusmerkistöstä toteutui. Tällaisten tilanteiden kohdalla tuloksissa on arvioitu, mistä

rikosnimikkeestä olisi ollut kyse, elleivät vastaajat olisi puuttuneet tilanteisiin ennalta ehkäisevästi.

Haastateltavat olivat vapaalla ollessaan törmänneet tilanteisiin, joista rangaistukset vaihtelevat sakosta monien vuosien vankeusrangaistukseen. Määrällisesti eniten vastaajat olivat työajan ulkopuolella puuttuneet häiriökäyttäytymiseen. Järjestyslain⁵¹ toisen luvun järjestyksen tai turvallisuuden vaarantamisesta tai häiriökäyttäytymisestä seuraamuksena voi olla sakko järjestysrikkomuksesta. Useimmiten rikoslain rikosnimikkeistä toistuivat tai oletettavasti oli aikeissa toteutua pahoinpitely sekä vahingonteko ottamatta kantaa niiden törkeysasteisiin. Esitutkintaan johtaneista tilanteista rangaistusasteikoltaan törkeimmät rikosnimikkeet olivat murhan yritys ja ryöstö.

Useimmiten haastateltavat olivat puuttuneet tilanteisiin kadulla ja viidessä tapahtumapaikkana oli julkinen liikenne. Voi olla, että yhteenlasketuista 44 tilanteesta useampi on tapahtunut edellä mainituissa paikoissa, mutta vastaajat eivät kertoneet yksityiskohtaisesti kaikista tilanteista. Haastattelukysymyksillä ei myöskään kerätty tietoa siitä, missä vastaajat asuvat tai työskentelevät. Mahdollisesti tilanteet, joissa poliisimiehen velvollisuutena on toimia tai vastaan tulee vähintään harkinta siitä, pitäisikö asiaan puuttua, jakautuvat valtakunnallisesti epätasaisesti. Asiaan saattaa vaikuttaa ainakin asuinpaikkakunta, asuminen tavallista rauhattomammalla alueella ja julkisten liikennevälineiden käyttäminen.

6.8.1 Millä keinoilla tilanteissa on toimittu

Kolme vastaajaa kertoi soittaneensa tarvittaessa hätäkeskukseen. Yksi heistä oli joissakin tilanteissa toiminut siten, että hätäkeskuspuhelu oli ainoa toimenpide. Kenenkään kohdalla ei ilmennyt, olivatko vastaajat joskus katsoneet pelkän puhelun riittävän toimenpiteeksi ollessaan nimenomaan velvollisia ryhtymään toimiin. Kaikissa sellaisissa tilanteissa, joista vastaajat kertoivat haastatteluissaan tarkemmin ja hätäkeskukseen oli soitettu, puhelun lisäksi tehtiin muita toimenpiteitä.

Vastaaja A katsoi, että hänen puuttuessaan haastattelussaan kertomiinsa tilanteisiin keskeistä oli ilmoittaa poliisin läsnäolosta. Vastaaja D kertoi, että pelkkä sanallinen puuttuminen tavallisena kansalaisena tai poliisina usein saattaa riittää tilanteen ratkaisemiseksi. Kaikki vastaajat olivat alussa joko ensimmäisenä ilmoittaneet, että poliisi on paikalla tai sanallisesti neuvoin, kehotuksin tai käskyin pyrkineet selvittämään tilannetta. Lain mukaan poliisimiehen onkin tarvittaessa ilmaistava toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle olevansa poliisimies ja pyynnöstä esitettävä virkamerkkinsä, mikäli ilmaiseminen tai

⁵¹ 27.6.2003/612

esittäminen on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta⁵². Lisäksi poliisin on tehtäviään hoitaessaan toimittava sovinnollisuutta edistäen sekä ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta⁵³. Kaikissa tilanteissa ei ole ollut välttämätöntä ilmoittaa poliisin läsnäolosta, vaan sanallinen puuttuminen kansalaisena on riittänyt tilanteen ratkaisemiseksi. Esimerkiksi vastaaja B ei esittäydy vapaalla ollessaan poliisiksi, ellei tilanne sitä vaadi. Kuitenkin pelkästään poliisin paikallaolo usein voi riittää tilanteen purkamiseksi.

Yhdessä tilanteessa vastaaja kertoi olleensa varautunut käyttämään fyysisiä voimakeinoja. Useassa tilanteessa toimenpiteen kohde oli ollut tarpeen ohjata pois paikalta kiinni pitäen. Muutamassa tilanteessa poliisimiehen oli hallintaotteita käyttäen vietävä maahan aggressiivinen tai vaarallinen henkilö. Yhdessä tilanteessa oli käytetty käsirautoja, jotka olivat olleet paikalle saapuneen järjestyksenvalvojan hallussa.

Haastatteluun vastanneet poliisimiehet ovat käyttäneet tilanteissa keinoja, jotka ulottuvat pelkän hätäkeskuspuhelun tekemisestä aina perusoikeuksiin⁵⁴ puuttumiseen. Lain mukaan poliisin onkin kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista⁵⁵. Poliisin toimintaa ohjaa myös vähimmän haitan periaate, jossa toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi⁵⁶.

Poliisimiehen kannalta ajateltuna hätäkeskukseen soittamisen voidaan katsoa olevan kaikista etäisin puuttumisen muoto, jossa ei välttämättä vaadita suurta vaivannäköä. Tässä kohtaa on kuitenkin tehtävä arvio siitä, riittääkö pelkästään hätäkeskuspuhelu toimenpiteeksi. Seuraavat keinot vaativat jo konkreettisempaa otetta. Sanallinen puuttuminen kansalaisena tai poliisin läsnäolosta ilmoittaminen ja sitä seuraavat neuvot, kehotukset ja käskyt edellyttävät tilanteeseen mukaan menemistä. Tarvittaessa on tehtävä päätös, vaatiiko tehtävä fyysistä voimankäyttöä tai voimankäyttövälineiden käyttöä. Haastatteluaineiston perusteella nämä pitävät sisällään kiinni pitämisen, maahanviennin tai sitomisen. Sitomisen voi tehdä muutoinkin kuin käsiraudoilla, kuten muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla⁵⁷. Käsirautojen mukana kantaminen vapaa-ajalla ei edellytä lupaa. Tämän hetkisen

⁵² PolL 1:8 §

⁵³ PolL 1:6 §

⁵⁴ Suomen perustuslain (11.6.1999/731) luvussa 2 säädetään perusoikeuksista. Esimerkiksi lain 7 §:n 1 momentissa säädetään jokaisen oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

⁵⁵ PolL 1:2 §

⁵⁶ PolL 1:4 §

⁵⁷ PolL 2:20 §

lainsäädännön mukaan muita voimankäyttövälineitä poliisimiehellä ei normaalisti ole mukana.

Vastaajan D puoliso oli yhdessä tilanteessa ollut mukana avustamassa vastaajaa virkatehtävän suorittamisessa auttamalla pitämään ryöstöstä epäiltyjä hallinnassa. Lain mukaan sivullinen voikin avustaa poliisimiestä tämän pyynnöstä yksittäisen virkatehtävän suorittamisessa. Tällöin avustajalla on oikeus poliisimiehen ohjeiden mukaisesti suorittaa sellaisia yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä toimenpiteitä, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa.⁵⁸ Avustajalla on oikeus poliisimiehen ohjauksessa sellaisten voimakeinojen käyttämiseen, joihin poliisimies toimivaltansa nojalla hänet valtuuttaa. Tämä silloin, jos poliisimiehen pyynnöstä tai tämän suostumuksella sivullinen tilapäisesti avustaa poliisimiestä tilanteessa, jossa on välttämätöntä turvautua sivullisen apuun voimakeinojen käytössä erittäin tärkeän ja kiireellisen poliisin virkatehtävän suorittamiseksi.⁵⁹ Samoin kuin poliisimiestä myös avustajaa suojaa rikoslaissa rangaistavaksi säädetty virkamiehen väkivaltainen vastustaminen sekä haitanteko virkamiehelle⁶⁰.

6.8.2 Mitä ongelmia tilanteissa on kohdattu

Kaikki vastaajat kertoivat tilanteissa olleen joitain ongelmia. Kolme vastaajaa mainitsi voimankäyttövälineiden puuttumisen olevan ongelma ja kaksi koki ongelmana yksin toimimisen. Muita ongelmia olivat toimiminen ja poliisin auktoriteettiin vetoaminen ilman virkapukua, suojavälineiden puuttuminen, aikaa vievä odottelu ja ennen toimiin ryhtymistä nautittu alkoholi.

Sen perusteella, montako kertaa jokin ongelmista esiintyi haastatteluaineistoissa, suurimmiksi ongelmiksi voidaan todeta voimankäyttövälineiden puute sekä yksin toimiminen. Kummatkin ongelmat liittyvät siihen, että poliisimiehen turvallisuus voi olla tilanteissa uhattuna. Rauhalliselta vaikuttava tilanne voi äkkiä yltä sellaiseksi, että poliisimies tarvitsisi jotakin voimankäyttövälinettä. Mikäli jollakulla on tilanteessa hallussaan esimerkiksi puukko tai muu vaarallinen esine, jolla alkaa arvaamatta uhata poliisimiestä, tilanteesta muodostuu vaarallinen. Kun tähän yhdistää sen, että poliisimies saattaa olla edellä mainitun kaltaisessa tilanteessa täysin yksin, hänen oma henkensä ja terveytensä on vakavassa vaarassa. Jos ryhdytään toimiin tilanteessa, jossa osapuolina on useampi henkilö ja poliisimies yksin, ja tilanteessa kohdehenkilöillä ei olisikaan mitään kättä pidempää käytössä, voidaan kuitenkin olla taas tilanteessa, jossa poliisimiehen henki ja

⁵⁸ PolL 9:5 §.

⁵⁹ PolL 2:17 § 3 momentti.

⁶⁰ RL 16:1 § 2 momentti ja 16:3 § 2 momentti

terveys on uhattuna fyysisen ylivoiman vuoksi. Voimankäyttövälineen näkeminen tai sen käytöstä varoittaminen saattaa myös vaikuttaa kohdehenkilön toimintaan aggressiivista käytöstä hilliten.

Myös suojavarusteiden puute liittyy jo edellä mainittuun poliisimiehen turvallisuuteen. Työaikaan verrattuna poliisimiehiltä vapaa-ajalla puuttuu suojavarusteista oletettavasti tärkeimpänä suojaliivi. Niillä, jotka työskentelevät hälytys- ja valvontatehtävissä on yleensä työajallaan päällään haalari ja usein käytössään viiltosuojahanskat. Nämä voivat suojata ruhjeilta sekä lisäksi erilaisilta taudinaiheuttajilta.

Ilman virkapukua ja myös yksin toimiessa ongelmaksi voi muodostua tietynlaisen auktoriteetin puuttuminen, ja tämän myötä se, ettei vapaalla olevan poliisimiehen neuvoja, kehoituksia tai käskyjä yksinkertaisesti noudateta. Varsinkin, jos vapaa-aikaansa viettävällä poliisimiehellä ei ole mukanaan virkamerkkiä, on ymmärrettävää, etteivät kaikki usko pelkästään sanallisen ilmoituksen perusteella olevansa poliisin kanssa tekemisissä. Kukaan haastatelluista poliisimiehistä ei maininnut edellä kuvatun kaltaista tilannetta tapahtuneeksi.

Yksi vastaajista kertoi tapahtumista, jossa hänelle ja hänen seurassaan olleelle poliisimiehelle syntyi toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla, mutta he olivat hetkeä aiemmin nauttineet alkoholia. Tähän liittyi epätietoisuus siitä, onko päihtymyksen vuoksi syyllistytty johonkin rikokseen. Tietämättömyys saattaa johtua esimerkiksi siitä, että vastaavia tilanteita ei ole aiemmin osunut heidän kohdalleen eikä päihtyneenä toimimisesta ole muutenkaan annettu suoraa ohjetta. Tilanteesta seurasi käräjäoikeuden istunto, jossa todettiin, että poliisimiehillä oli velvollisuus toimia, ja heitä ei syytetty asiassa mistään. Kyseessä voi katsoa olevan eräänlainen ennakkotapaus ensinnäkin siitä, minkä voidaan katsoa olevan vakava rikos ja toiseksi siitä, onko sopivaa, että poliisimies toimii alkoholin nauttimisen jälkeen poliisiksi tunnistautuneena. Ensin tapahtunut lyönti kasvoihin (oletettavasti tutkittu esitutkinnassa pahoinpitelynä) johti siihen, että poliisin läsnäolo tuotiin ilmi ja lopussa tilanne kärjistyi siten, että näitä kahta poliisimiestä kohti ammuttiin aseella kaksi laukausta. Ei ole tiedossa, onko alussa tapahtunut pahoinpitely käräjäoikeuden mukaan ollut sellainen rikos, jonka vuoksi toimimisvelvollisuus syntyi. Myöhemmät vakavammat henkeen ja terveyteen kohdistuvat teot eli laukausten ampuminen oli viimeistään sellainen rikos, että poliisimiesten katsottiin olevan velvollisia ryhtymään toimiin siitä säätävän lain nojalla.

Mitä tulee poliisina toimimiseen päihtyneenä, se on niin sanotusti harmaata aluetta eli kielletyn ja sallitun välillä. Mikään säädös ei tällä hetkellä suoraan ohjeista, ettei alkoholin nauttimisen jälkeen voisi toimia poliisivaltuuksin. Kuitenkin poliisimiehen käyttäytymisestä vapaa-ajalla säädettyäessä mainitaan muun muassa, että poliisimiehen on käyttäydyttävä siten, ettei käytös ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien

asianmukaiseen hoitamiseen⁶¹. Lainvalmistelussa kyseisen säädöksen kohdalla puhutaan sopimattomasta käyttäytymisestä. Tilannetta, jossa poliisimies toimii päihtyneenä ja poliisin läsnäolo on tuotu ilmi, onkin mahdollista arvioida siltä kannalta, onko poliisivaltuuksien käyttö ollut sopivaa. Voidaan esimerkiksi kysyä, onko tilanne ollut omiaan vaarantamaan luottamusta asianmukaiseen tehtävänhoitamiseen ja onko poliisin arvo mahdollisesti kärsinyt.

6.8.3 Mikä tilanteissa on onnistunut

Vastaajat A ja E kertoivat, että tilanteisiin, joihin he ovat puuttuneet vapaa-ajallaan, ei ole ollut tarvetta hälyttää virkapukuista poliisipartiota paikalle lainkaan. Myös vastaaja D totesi, että joissain tilanteissa pelkkä sanallinen puuttuminen kansalaisena tai poliisina on riittänyt toimenpiteeksi. Vastaajien toiminta on joko ennalta ehkäissyt tai ratkaissut tilanteen siten, että vahingollisilta seuraamuksilta vältyttiin ja tilanteissa on jääty häiriön asteelle eli tilanteissa on säästytty esimerkiksi rikosilmoituksen tai sakon kirjaamiselta. Näin on myös vältytty sekä hätäkeskuspuhelulta että työajalla olevan poliisipartion paikalle hälyttämiseltä, jolloin resursseja on näiltä osin säästynyt.

Kolme vastaajista kertoi, että tilanteissa on joko saatu rikoksesta epäiltyjä kiinni tai edes pystytty osoittamaan tapahtumien osapuolia paikalle saapuneelle partiolle. Yksi mainitsi, että puuttumisella vahinkoja on saatu minimoitua ja yhdessä tilanteessa on saatu haltuun ampuma-ase. Vastaajien toiminta on voinut ensinnäkin helpottaa esitutkintaprosessia ja myös vaikuttaa rikosten selvittämisasteeseen.

Yksi vastaaja totesi, että tilanteet ovat pääsääntöisesti menneet hyvin ja osapuolet ovat uskoneet olevansa poliisin kanssa tekemisissä. Yksi vastaaja nosti esiin sen, että hän on itse oppinut tilanteista ja pystynyt luomaan uusia toimintamalleja vastaisen varalle. Onnistumisissa oli mainittu myös, että tietyissä tilanteissa

- on järjestetty purkukeskustelu
- poliisimies on ollut oikeutettu saamaan palkkaa menetetystä vapaa-ajasta
- seuraavan päivän työvuoroa on ollut mahdollista sopimalla muuttaa.

6.8.4 Milloin vapaa-ajalla ryhdytään toimiin

Yleisesti haastatteluaineistosta ilmeni se, että tilanteet ovat erilaisia eikä ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, milloin poliisimiehet puuttuvat rikokseen, häiriöön tai muuhun vaaraan työajan ulkopuolella. Useamman kerran vastauksissa viitattiin tilanteen kiireellisyyteen tai vähäistä vakavampaan rikokseen. Yksi vastaaja tarkensi vastaustaan siten, että puuttuu tilanteeseen, jos näyttää, että pian tarvitaan joka tapauksessa

⁶¹ PolhaL 15 f §

virikapukuinen poliisipartio paikalle ja lisäsi, että tehtävillä korostuu poliisin taito havaita uhkatekijöitä sekä tarvittaessa luopua toimenpiteestä. Yksi totesi ryhtyvänsä toimiin, jos siviiliasuisen poliisimiehen puuttuminen todennäköisesti estää tai keskeyttää rikollisen toiminnan. Luultavasti jokainen vastaaja on useimmissa tapauksissa omalla tavallaan tehnyt etukäteen arvion siitä, onko hänellä tosiasiallisia mahdollisuuksia ratkaista tilanne itse. Jotkin vastaajista riippumattomat rajoitteet voivat vaikuttaa asiaan. Yksi vastaajaa kertoi, että ottaa huomioon, jos on liikkeellä lastensa kanssa. Yksi vastaajista nosti esiin sen, että jokaiseen häiriötilanteeseen puuttuminen vaikuttaisi vapaa-aikaan ja yleiseen asennoitumiseen. Hän totesi, että työ- ja vapaa-ajan välillä on tarpeellista tehdä rajanveto ja kyetä rentotutumaan, vaikka toimimisvelvollisuudesta onkin säädetty.

Haastatteluaineiston perusteella tilanteisiin puututaan, jos

- jonkun henki, terveys tai omaisuus on vaarassa
- alttiina on useita ihmisiä
- on koitumassa suurempaa vahinkoa kuin jo siihen mennessä on aiheutunut
- on vaarana, että rikoksesta epäilty jää kateisiin tai asia selvittämättä.

Yksi vastaajista sanoi puuttuvansa korkealla kynnyksellä häiriötilanteisiin. Toisaalta monet vastaajat ovat puuttuneet järjestyshäiriöihin. Yksi kertoi toimivansa tilanteissa matalammalla kynnyksellä matkustaessaan julkisessa liikenteessä käyttäessään mahdollisuutta matkustaa virkamerkillä ja tällöin toimiessaan koki olleensa velvoitettu ryhtymään toimiin häiriötilanteissa. Vastaajat kokivat useissa tilanteissa, etteivät ole olleet velvoitettuja toimimaan, mutta ovat kuitenkin ryhtyneet toimiin. Näin ollen he tunnistavat olevansa oikeutettuja käyttämään poliisivaltuuksia poliisin tehtävällä vapaa-ajallaan. Vaikka laki ei suoraan velvoitakaan toimimaan, kenties vastaajat ovat kokeneet silti olevansa jollakin tapaa velvoitettuja. Voisiko tähän liittyä jonkinlainen syyllisyyden tunne, kun tilanteeseen ei puutu, vaikka poliisivaltuudet ovat voimassa ja mahdollisuus vaikuttaa tapahtumien kulkuun varsinkin poliisimiehenä on oletettavasti suurempi kuin tavallisella kansalaisella? Vastaajat ovat saattaneet ajatella, että on parempi puuttua ennen kuin tilanne kärjistyy enempää. Ehkä joissain tilanteissa vastaajat ovat halunneet hoitaa tehtävän vapaa-ajallaan, koska se on ollut vaivattomasti ratkaistavissa, ja näin poliisipartiota ei ole tarvinnut hälyttää paikalle. Ennalta ehkäisy voi olla yksi syy siihen, että jälkeinpäin ajateltuna vastaajat ovat kokeneet, ettei heillä ole ollut velvollisuutta puuttua tilanteeseen. Kun poliisimies on ennalta ehkäisevästi hoitanut tehtävän eikä vakavia seurauksia ole koitunut, ajatellaan, ettei tilanteeseen olisi tarvinnut edes puuttua. Voi olla, että tilanteessa on poliisimiehen toiminnan seurauksena jääty häiriön asteelle eikä tilanne ole päässyt äitymään sellaiseksi, että lainmukainen toimimisvelvollisuus syntyi.

6.8.5 Mitä ajatuksia toimimisvelvollisuudesta määräävä säädös herättää

Kahdella haastateltavalla oli hyvin samankaltaiset mielipiteet säädöksestä, joka määrää toimimisvelvollisuudesta. He olivat sitä mieltä, että laki on sellaisenaan hyvä ja jättää riittävästi poliisin oman harkinnan varaan. Yksi vastaaja suhtautui säädökseen melko

neutraalisti eikä koe tilanteisiin puuttumisesta olleen suurta vaivaa, vaikka onkin arvionsa mukaan puuttunut noin 20 poliisin tehtäväalueen tilanteeseen työajan ulkopuolella. Yksi vastaaja katsoi, ettei säädös ole kenellekään ensisijainen peruste toimia, mutta pitää hyvänä sitä, että jonkinlainen puuttumiskynnys on lailla asetettu. Lisäksi hän huomautti, että puuttumiskynnyksen asettaminen korkealle on hyvä asia, koska tilanteet saattavat kärjistyä entisestään ulkopuolisen puuttuessa niihin.

Yksi vastaajista kertoi, ettei toimimisvelvollisuutta tule ajatelleeksi tapahtumien ollessa parhaillaan käynnissä. Luultavasti usein ennen tilanteeseen puuttumista vastaajat eivät ole tehneet arviota, mikä rikos kyseessä voisi olla rikoslain perusteella ja onko kyseessä niin vakava tilanne, että lain mukainen velvollisuus toimia syntyy.

Kaksi vastaajaa nosti esiin voimankäyttövälineiden puuttumisen. Toinen näki ristiriitaisena sen, että laki velvoittaa poliisimiestä toimimaan vapaa-ajalla, mutta voimankäyttövälineitä ei saa tällöin kantaa mukanaan. Toinen vastaaja katsoi, että sääntelyä tulisi lieventää siten, että poliisimies voisi halutessaan kantaa esimerkiksi ampuma-asetta mukanaan myös vapaa-ajallaan. Aihetta käsitellään vielä lisää luvussa kahdeksan.

7 ARVIONTI

Luvussa arvioidaan muun muassa tutkimuksen onnistumista ja luotettavuutta.

7.1 Tavoitteiden toteutuminen

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia poliisimiehen oikeutta ja velvollisuutta ryhtyä toimiin vapaa-ajallaan. Sen lisäksi työssä oli tavoitteena selvittää, mitä ongelmia tilanteissa on kohdattu ja mitä keinoja käytetty. Työn tavoitteisiin päästiin sekä tutkimuskysymyksiin voitiin vastata voimassa olevan lain selvittämisen ja haastattelututkimuksen avulla.

7.2 Luotettavuuden arviointi

Laadullista tutkimusta arvioidessa tarkastelun kohteena on tutkimuksen uskottavuus ja luotettavuus. Arvioinnissa voidaan osittain soveltaa *reliabiliteetin* ja *validiteetin*⁶² käsitteitä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tulokset eivät esimerkiksi voi olla sattumanvaraisia ja tutkimusmenetelmillä on kyettävä tutkimaan sitä, mitä on aikomuksenakin tutkia. Luotettavuutta voidaan arvioida esimerkiksi kysymällä, ovatko tutkimuksen tulokset yleistettävissä tai siirrettävissä myös muihin kohteisiin tai tilanteisiin.⁶³

Koko tämän opinnäytetyön uskottavuuteen ja luotettavuuteen vaikuttaa mielestäni se, onko tutkimus osattu johdonmukaisesti kirjoittaa helposti ymmärrettävään muotoon. Sen lisäksi, että olen työssäni pyrkinyt kirjoittamaan asiat selkeään muotoon, olen samalla perustellut valintojani.

Tässä opinnäytetyössä on käytetty paljon oikeuslähteitä, jotka sinällään saattavat luoda uskottavan näköisen tutkimuksen ja vakuuttaa lukijaa. Uskottavuus rakentuu mielestäni tämän osalta loppujen lopuksi siinä, olenko löytänyt aiheeseen liittyvät säädökset tarpeeksi kattavasti. Ensiarvoista luotettavuuden kannalta on, että säädöksiä tarkastellessa niiden tarkoitus ei ole muuttunut ja lähdeviittaukset ovat asianmukaisesti tehtyjä.

Haastattelututkimuksen luotettavuus rakentuu aineiston huolellisen ja vääristelemättömän käsittelyn kautta. Koska vastaajat olivat anonyymejä, lukija ei voi kuin luottaa siihen, että haastattelut ovat aitoja. Tässä tapauksessa aineiston yksityiskohtaisuus ehkä kielii siitä, että vastaajat ovat oikeita ihmisiä. Haastattelututkimuksen luotettavuuteen on vaikuttanut myös otoksen koko. Suuremmalla otoksella tutkimus olisi ollut luotettavampi ja helpommin

⁶² Reliabiliteetti kuvastaa analyysin johdonmukaisuutta sekä mittaustulosten toistettavuutta. Validiteetti ilmaisee, miten tutkimuksen mittausten menetelmä mittaa sitä, mitä on tarkoitettu mitattavan.

⁶³ Jyväskylän yliopisto 2010.

yleistettävissä. Toisaalta laadullista aineistoa kerätessä vastaajien määrä vaikuttaa saadun aineiston määrään. Jos vastaajia olisi ollut enemmän, joitakin haastattelukysymyksiä olisi tullut karsia, jotta haastatteluaineisto ei olisi kasvanut liian suureksi.

7.3 Aiheen valinta

Opinnäytetyön aihe perustui alun perin poliisin hallinnosta annetun lain yhteen momenttiin. Aihe on vielä tutkimaton ja omasta mielestäni mielenkiintoinen. Ehkä aiheen tutkimattomuuden vuoksi työ olikin helposti toteutettavissa ja rajattavissa. Toimimisvelvollisuus koskee jokaista poliisimiestä työtehtäviin katsomatta, joten sitä kautta aihe on myös tärkeä.

7.4 Tiedon hankinta

Olen etsinyt työhöni keskeisimpiä oikeuslähteitä sekä muuta aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja mielestäni onnistunut kokoamaan kattavan aineiston. Teoreettisessa viitekehyksessä on käsitelty sekä poliisimiestä että vertailun vuoksi jokaista kansalaista koskevaa lainsäädäntöä. Keskeistä lainsäädäntöä esiteltiin myös haastattelututkimuksen tuloksia läpikäydessä. Haastattelututkimus sopi opinnäytetyöhön, koska alusta saakka tarkoituksena oli kerätä aiheesta poliisimiesten kokemuksia. Haastateltavat saivat päättää heille sopivimman haastattelutavan. Sähköposti on sekä vastaajan että tutkijan kannalta helppo ja nopea vaihtoehto. Tällöin kysymysten huolellinen valmistelu korostuu. Koska yksi haastatteluista tehtiin henkilökohtaisesti haastattelemalla, yksi puhelimitse ja kolme vastausta saatiin sähköpostilla, vastausten tarkkuus vaihteli. Kasvotusten ja puhelimitse haastateltaessa vastaajilta tuli väistämättä kysyttyä tarkentavia kysymyksiä. Tällä on jonkin verran vaikutusta vastausten laatuun. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut vertailla haastateltavien vastausten laatua keskenään, vaan saada tietoa. Toteuttamalla haastattelun henkilökohtaisesti tai puhelimitse kaikkien vastaajien kohdalla vastaukset olisivat todennäköisesti olleet tarkempia, jolloin opinnäytetyön tutkimuksesta olisi tullut laadukkaampi.

7.5 Tulosten ja johtopäätösten osoittaminen

Haastattelututkimuksen otanta on pieni verrattuna koko poliisimiesten joukkoon. Vuonna 2017 poliisin henkilötyövuosien määrä oli 7 148⁶⁴. Kaikilla poliisimiehillä ei kuitenkaan ole kokemusta tilanteisiin puuttumisesta työajan ulkopuolella, joten kaikki eivät olisikaan sopineet vastaajiksi. Saatujen tulosten yleistäminen koko joukkoon on tehtävä varauksella kokemusten vaihtelevuuden ja erilaisten mielipiteiden vuoksi. Joitakin yleistyksiä

⁶⁴ Poliisihallitus 2018

haastatteluaineistossa oli tehtävissä. Työn tulokset ja johtopäätöksiä perustuvat aineistoon ja niitä peilataan samalla lainsäädäntöön. Jokaisen nähtävillä on haastatteluaineisto kokonaisuudessaan sekä oikeuslähteet, joiden perusteella keskeisissä tuloksissa olevat tulkinnat on tehty.

7.6 Hyödynnettävyys

Opinnäytetyössä kartoitettiin aiheeseen liittyviä haasteita. Esille nousseita ongelmia ja muitakin havaintoja voitaisiin hyödyntää lainvalmistelussa. Ei pelkästään toimimisvelvollisuudesta säättävän lain kohdalla, mutta myös arvioitaessa, olisiko poliisimiehet syytä varustaa voimankäyttövälinein vapaa-ajalla. Asia kuitenkin vaatii edelleen lisätutkimusta. Kuitenkin huomionarvoista on se, että tutkimuksessa on saatu omakohtaisia kokemuksia niiltä, jotka toimivat säädösten nojalla.

Tutkimuksessa heräsi uusia kysymyksiä, joihin ei ollut mahdollisuutta paneutua tarkemmin. Opinnäytetyön aihepiiristä on varmasti mahdollista tehdä jatkotutkimus uudesta näkökulmasta.

8 POHDINTA

Tässä luvussa kokoan yhteen opinnäytetyön keskeisimpiä teemoja. Lopussa esittelen tutkimuksen aikana heränneitä kysymyksiä.

8.1 Toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla

Havainnollistan kuviolla 1 sitä, milloin poliisimiehellä on oikeus käyttää poliisivaltuuksiaan ja milloin velvollisuus ryhtyä toimiin vapaa-ajalla syntyy. Lisäksi kuviossa on esitetty, mitä yleisimpiä keinoja poliisimiehellä on käytössään ja mitkä seikat saattavat rajoittaa poliisimiehenä toimimista. Tilanteen vakavuus tai vaarallisuus kasvaa kuviossa ylöspäin mentäessä. Kuvion perustana on käytetty sekä oikeuslähteitä että haastattelututkimuksen tuloksia.

Tilanteen vakavuus kasvaa 	Velvollisuus toimia ei pääty - edelleen vähintään ilmoitusvelvollisuus		
	Havainto siitä, että tilanne on vapaalla olevalle poliisimiehelle kohtuuttoman haasteellinen	Poliisimiehellä toimimisvelvollisuus	Poliisimiehellä toimimisvelvollisuus
	Poliisimiehellä toimimisvelvollisuus 3. Voimakeinot - kiinnipitäminen, maahan vienti, sitominen 2. Tilanteen seuraaminen, puuttuminen kansalaisena tai poliisina sekä sitä seuraavat neuvot, kehotukset tai käskyt 1. Arvio, riittääkö toimenpiteeksi ainoastaan ilmoitus hätäkeskukseen	Rajoittavana tekijänä esimerkiksi fyysinen vamma tai mukana oleva perheenjäsen	Rajoittavana tekijänä päihtymys
	Puuttumiskynnys ja toimiin ryhtyminen		
	Poliisivaltuudet voimassa	Valtuudet voimassa	Valtuudet voimassa, käyttö sopivaa?

Kuvio 1. Poliisimiehen poliisivaltuudet ja toimimisvelvollisuus vapaa-ajalla tilanteen vakavuuden tai vaarallisuuden kasvaessa.

Poliisivaltuudet. Kuviossa 1 alimmaisiksi sijoitetut poliisivaltuudet ovat poliisimiehellä voimassa myös vapaa-ajalla tilanteessa, jossa on kyse poliisin tehtävästä. Kun poliisin läsnäolosta ilmoitetaan (sanallisesti tai virkamerkkiä näyttämällä), muodostuu virkatehtävä, jossa poliisimiestä sitoo virkavastuu. Toimimisvelvollisuudesta määräävässä laissa poliisimies velvoitetaan ryhtymään toimiin vapaa-ajallaan vakavissa tilanteissa, mutta halutessaan poliisimiehenä voi puuttua lievempiinkin tilanteisiin valtuuksien ollessa voimassa aina. Poliisimies voi toimia tilanteessa ilmoittamatta, että poliisi on paikalla. Mikäli tällöin poliisimies kohtaa vastarintaa, tekijän ei voida katsoa syyllistyneen rikoslain

16 luvun rikoksiin⁶⁵, koska hän ei ole ollut tietoinen kaikista tilanteesta vallitsevista olosuhteista.

Puuttumiskynnys. Puuttumiskynnyksen ylittyminen eli hetki, jona poliisimies päättää ryhtyä toimiin vaihtelee tilanteesta ja poliisimiehestä riippuen. Tähän saattaa vaikuttaa muun muassa ammatillinen kokemus ja työnkuva. Esimerkiksi poliisimiehelle, joka on virkaurallaan työskennellyt pääosin hälytys- ja valvontatehtävissä, saattaa olla matalampi kynnyks puuttua rikoksiin työajan ulkopuolella kuin sellaisella, joka on pitkään työskennellyt esimerkiksi rikostutkijana. Joskus poliisimies voi päättää ryhtyä toimiin, vaikka lain mukainen velvollisuus ei täytyisikään. Joissakin tapauksissa poliisimiehen ryhtyessä toimiin vapaa-ajallaan hän ei välttämättä ennakkoon ole tullut ajatelleeksi lainkaan säädöstä, joka määrää velvollisuudesta. Erilaisten näkemysten hajonta velvollisuudesta toimia näkyi jo viiden haastattelemani poliisimiehen vastauksissa.

Velvollisuus. Toimimisvelvollisuudesta määräävä säädös ei luettele esimerkiksi rikosnimikkeitä, joihin poliisimiehellä olisi velvollisuus puuttua. Lain esivalmistelussa mainitaan, että vakavuutta ei ole syytä arvioida vain säädetyn rangaistuksen perusteella. Tässä kohtaa huomioon tulee ottaa myös esimerkiksi teon kohdistuminen suojauskyvyttömään henkilöön, teosta aiheutuneet aineelliset vahingot, loukatun oikeustilan palauttamisintressi tai mahdollisuus ehkäistä teosta johtuvia toissijaisia vahinkoja. Eli mikäli tilanteessa olisikin esimerkiksi tapahtunut rikos, josta säädetty rangaistus on enintään sakkoa, mutta teko kohdistuu vaikkapa pieneen lapseen, oletettavasti velvollisuus toimia syntyy. Toimimisvelvollisuuden syntymiselle on asetettu lain esitöissä edellytykseksi kiireellisyys ja välttämättömyys, mutta näitä käsitteitä ei ole avattu yksityiskohtaisemmin.

Poliisin hälytystehtävät jaetaan kolmeen kiireellisyysluokkaan (A-C). A-luokan tehtävillä on korkein kiireellisyys ja ne voivat keskeyttää vähemmän kiireellisen tehtävän, sillä A-luokan tehtävät on hoidettava välittömästi. Yleensä kyse on välittömästi henkeen, terveyteen tai omaisuuteen kohdistuvasta käynnissä olevasta rikollisesta teosta tai muusta vastaavasta tapahtumasta, jonka seuraus on estettävissä tai tekijä vielä saatavissa kiinni.⁶⁶ Tällaisten parhaillaan käynnissä olevien henkeen, terveyteen ja omaisuuteen kohdistuvien tekojen, voisi ajatella olevan jonkinlainen määritelmä arvioitaessa kiireellisyyttä, välttämättömyyttä ja toimimisvelvollisuuden syntymistä.

⁶⁵ Rikoksista viranomaisia vastaan. Luvussa säädetään muun muassa virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta (1 §), virkamiehen vastustamisesta (2 §), haitanteosta virkamiehelle (3 §) ja niskoittelusta poliisia vastaan (4 §).

⁶⁶ Kolehmainen 2016, 10.

Toimenpiteet. Toimenpiteet sovitetaan kuhunkin tilanteeseen nähden sopiviksi. Kuten kuviossa 1 on esitetty, keinoja löytyy hätäkeskuspuhelusta tai sanallisesta puuttumisesta tavallisena kansalaisena aina poliisimiehen käskyihin, fyysiseen voimankäyttöön ja kohdehenkilön sitomiseen. Poliisimiehen toimintaa rajoittaa se, ettei hänellä ole vapaalla mukanaan kaikkia voimankäyttövälineitä. Toimimisvelvollisuudesta säättävän lain esitoissa mainitaan, että vakavan rikoksen estäminen ja tutkinnan aloittaminen voi tarkoittaa pelkästään ilmoituksen tekemistä alueella toimivalle poliisiyksikölle. Näin ollen toimenpide voi joskus tarkoittaa pelkkää ilmoitusta hätäkeskukseen tai esimerkiksi ohiajavan poliisiauton viittomista tapahtumapaikalle. Hätäkeskuspuhelun kohdalla on arvioitava, onko se yksinään riittävä toimenpide. Nimittäin lain esitoissa puhutaan velvollisuudesta, joka sisältää vähintään ne toimenpiteet, jotka on välttämättä suoritettava säännöksessä tarkoitetun tuloksen saavuttamiseksi. Itse säädöksessä poliisimies on määrätty velvolliseksi toimimaan

- vakavan rikoksen estämiseksi
- vakavaa rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi
- yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vaaran torjumiseksi
- muun näihin rinnastettavan erityisen syyn vuoksi.

Jos vapaalla olevalla poliisimiehellä on mahdollisuus ainoastaan hätäkeskukseen soittamalla esimerkiksi estää vakava rikos, tällöin se riittää ainoaksi toimenpiteeksi. Säännöksessä puhutaan myös kiireellisistä toimista avaamatta tarkemmin niiden sisältöä, mutta tällä luultavasti tarkoitetaan toimia, jotka tehdään tilanteessa viivyttelämättä.

Toimenpiteestä luopuminen. Poliisimiehen on pidettävä mielessään myös oma turvallisuutensa toimiessaan vapaa-ajalla. Jos tehtävä on luonteeltaan erittäin vaarallinen tai kärjistyy sellaiseksi, tapahtumiin henkilökohtaisesti puuttuminen ei välttämättä tule lainkaan kyseeseen tai tapahtumiin on otettava etäisyyttä. Kuten jokaiselle kansalaiselle asetetun pelastusvelvollisuuden lainvalmistelussa mainitaan, avun luonnetta rajoittaa se, mitä kultakin voidaan kussakin tilanteessa kohtuudella vaatia. Pelastusvelvollisuuteen vaikuttaa yksilön kyvyt ja tilanteen luonne. Toimimisvelvollisuuden kohdalla voisi ajatella pätevän samat seikat eikä näin ollen ole tarkoituksenmukaista, että poliisimies asettaa oman henkensä tai terveytensä kohtuuttomaan vaaraan, kun hänellä ei ole esimerkiksi mukanaan voimankäyttövälineitä tai muuta tukea saatavilla. Edelleen toimenpide voi tarkoittaa aiemmin mainittua ilmoitusta alueella toimivalle poliisiyksikölle. Sen lisäksi poliisimiehellä on todennäköisesti esimerkiksi mahdollisuus seurata tilannetta.

Rajoitteet. Vapaa-aikaansa viettävää poliisimiestä, jonka velvollisuutena olisi toimia, voi rajoittaa esimerkiksi perheenjäsenen, kuten lapsen mukana oleminen, fyysinen vamma tai ennen tilannetta nautittu alkoholi. Rajoite saattaa vaikuttaa siihen, mitä toimenpiteitä poliisimies voi tilanteessa tehdä. Poliisimiehen käyttäytymisestä vapaa-ajalla säädetään erikseen, mutta alkoholin nauttimista ei ole kielletty. Päähtyneenä tulisi harkita poliisivaltuuksien käyttöä sen kannalta, onko poliisimiehenä toimiminen sopivaa ja voiko luottamus poliisiin tehtävien asianmukaiseen hoitoon kärsiä. On arvioitava, onko tilanteessa mahdollisuus toimia asian vaatimalla tavalla ja onko puuttumisesta kenties enemmän haittaa

kuin hyötyä, jos esimerkiksi päihtymyksen vuoksi puhe sammaltaa tai päätöksentekokyky on alentunut.

8.2 Ongelmakohtia

Suurimmat ongelmat liittyvät poliisimiehen omaan turvallisuuteen, kun vapaa-ajalla tilanteissa ei ole saatavilla voimankäyttövälineitä tai käytössä suojavälineitä. Lisäksi poliisimiehen on usein toimittava yksin. Tilanteissa toimiminen vaikuttaa myös esimerkiksi poliisimiehen vapaa-ajan käyttöön. Kukaan vastaajista ei kertonut haastattelussaan puuttuneensa liikenteessä tapahtuviin rikkomuksiin tai rikoksiin vapaalla ollessaan. Liikenteessä toimiessa luultavasti ensimmäinen ongelma rikkeen havaitessa on se, miten ajoneuvon kuljettajaan saa kontaktin ilman hälytysajoneuvon valoja tai ääniä. Jos poliisimies ajamallaan siviiliautolla esimerkiksi soittaa äänitorvea ja vilkuttelee pitkiä ajovaloja rikkeen tehneen auton perässä, sen kuljettaja ei välttämättä ymmärrä, mistä on kyse. Jos rikkeen tai rikoksen tehneen kuljettajan ajama ajoneuvo saadaan jollain keinolla pysäytettyä, seuraava ongelma on seuraamuksen määrittely. Tilanteisiin puuttuminen liikenteessä saattaa olla aikaa vievää, jolloin vapaa-aika kärsii. Näistä ongelmista johtuen lienee varmasti yleisempää, että poliisimies vakavankin liikenne rikoksen havaittuaan ainoastaan soittaa hätäkeskukseen ja mahdollisuuksien mukaan seuraa ajoneuvoa eikä ryhdy muihin toimenpiteisiin.

8.3 Lainsäädäntö

Toimimisvelvollisuudesta säätävässä laissa ei luetella rikoksia, joihin tulee puuttua tai määrätä toimenpiteitä, jotka poliisimiehen tulee tehdä. Kun tehtävien kirjo on suuri, laki on säädettävä yleisellä tasolla. Haastatteluvastauksissa esiintyi ajatuksia, joiden mukaan velvollisuudesta säätävä laki ei ole ensisijainen peruste ryhtyä toimiin eikä säädöstä tule ajatelleeksi ennen tilanteisiin puuttumista. Haastateltavat olivat monissa tilanteissa ryhtyneet toimiin, vaikkeivat kokeneet olevansa siihen velvoitettuja. Toisaalta säännöstä pidettiin sellaisenaan toimivana, koska se antaa poliisimiehelle liikkumavaraa.

Koska toimimisvelvollisuus koskee nimenomaan vakavia tilanteita, yksi keskeisimmistä ongelmista on vapaa-ajalla toimiin ryhtyvän poliisimiehen turvallisuuden vaarantuminen. Ongelman ratkaisu ei ole yksiselitteistä. Kun poliisimiehelle on asetettu vapaa-ajallaan velvollisuus ryhtyä toimiin tietyissä tilanteissa, herää kysymys, pitäisikö voimankäyttövälineiden kantaminen vapaa-ajalla mahdollistaa. Tällä hetkellä jokainen voi kantaa mukanaan käsirautoja, mutta olisiko poliisimiehet syytä varustaa esimerkiksi OC-sumuttimella, teleskooppipatukalla tai jopa ampuma-aseella. Mikäli oikeus aseiden kantamiseen vapaa-ajalla tulee voimaan, tällöin aseiden ollessa mukana tulisi lievempien voimankäyttövälineiden kantaminen olla pakollista, koska ase on äärimmäinen voimankäyttöväline. Lievempien voimankäyttövälineiden ollessa mukana virka-asetta ei tarvitsisi kantaa mukanaan. Lisäksi on arvioitava, onko aseenkäyttötilanteita todella niin paljon, että aseiden kantamiselle vapaa-ajalla on oikeasti tarve. Lähtökohdan tulisi olla

kuitenkin se, että poliisin tehtävät voidaan hoitaa työajalla eikä vapaa-ajalla olevia poliisimiehiä tulisi ajatella resurssina. Suurimmat riskit liittyvät siihen, että voimankäyttövälineitä päätyy väärin käsiin. Vapaa-ajalla voimankäyttövälineiden kantamisen tulisi olla vapaaehtoista, sillä kaikilla ei todennäköisesti ole halua kantaa niitä vapaalla ollessaan. Huomionarvoista on se, että voimankäyttövälineiden kantaminen saattaa madaltaa puuttumiskynnystä.

8.4 Tutkimuksen aikana heränneet kysymykset

Kuvitellaan tilanne, jossa poliisimies on vapaalla toimiin ryhtyessään joutunut fyysiseen voimankäyttötilanteeseen, ja hänelle on tullut tämän seurauksena fyysinen vamma. Mitkä ovat poliisimiehen tosiasialliset mahdollisuudet saada työtapaturman puitteissa korvausta? Pitäkö tehdä arvio siitä, onko poliisimiehellä ollut tilanteessa nimenomaan velvollisuus toimia? Onko sillä merkitystä, jos poliisimiehellä ei ole ollut päällään suojavarusteita? Kun poliisimies ryhtyy toimiin vapaa-ajallaan poliisivaltuuksin, muodostuu virkatehtävä. Tällöin voisi olettaa, että korvausten suhteen sovelletaan samaa käytäntöä kuin työajalla. Asiaa ei kuitenkaan ehditty tutkimaan tässä opinnäytetyössä tämän tarkemmin. On kuitenkin huomionarvoista ja huolestuttavaa, jos poliisimiehet velvoitetaan vapaa-ajallaan puuttumaan tietyissä tilanteissa, mutta esimerkiksi suojavälineiden puuttumisen vuoksi korvausta ei maksettaisikaan.

8.5 Lopuksi

Kun verrataan konkreettisia keinoja, poliisimiehillä ei ole niitä vapaa-ajallaan toimiin ryhtyessään käytössään sen enempää kuin tavallisella kansalaisella. Esimerkiksi kummallakin on oikeus käyttää kiinniottotilanteessa tarpeellisia ja puolustettavia voimakeinoja. Suurin ero poliisimiehessä ja kansalaisessa on oletettavasti siinä, että poliisimieheltä odotetaan ammattinsa vuoksi selkeitä ja ammattitaitoisia ratkaisuja nopeasti. Lisäksi ammatillisen kokemuksen myötä poliisimies osaa luultavasti toimia tilanteen kannalta sopivimmalla tavalla ja havaitsee asioita, joita siviilihenkilö ei välttämättä huomaa.

Toimimisvelvollisuudesta säättävä laki on väljä ja jättää tulkinnan varaa. Lain tarkoituksena ei kuitenkaan ole, että poliisimies ryhtyy toimiin omaa turvallisuuttaan vaarantaen. Jokainen tilanne on arvioitava sen hetkisillä tiedoilla ja poliisimiehen on tunnistettava henkilökohtaiset mahdollisuutensa toimia tilanteessa.

LÄHTEET

Virallislähteet

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 57/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 181/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta.

HE 20/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta.

HE 77/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 266/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 64/2013 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Poliisiammattikorkeakoulusta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

KKV 329/2017 vp. Vastaus kirjalliseen kysymykseen poliisin aseenkanto-ohjeen muuttamisesta.

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis 2011: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki, Unigrafia Oy Yliopistopaino.

Alasuutari, Pertti 2012: Laadullinen tutkimus 2.0. 1. painos. Tampere, Vastapaino. Luettavissa: <https://www-ellibslibrary-com.polamk.idm.oclc.org/fi/book/978-951-768-385-2>. Luettu 20.9.2018.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 1. painos. Tampere, Vastapaino. Luettavissa: <https://www-ellibslibrary-com.polamk.idm.oclc.org/fi/book/978-951-768-035-6>. Luettu 8.8.2018.

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2017: Opinnäytetyöohje - Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (AMK) -tutkinnossa. Luettavissa: https://www.polamk.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polamkwwwstructure/61114_ONohjetoukokuu17.pdf?6392230497f0d588. Luettu 8.9.2018.

Helminen, Klaus & Kuusimäki, Matti & Rantaeskola, Satu 2012: Poliisilaki. Helsinki, Talentum.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015: Tutkimushaastattelu - Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 1. painos. Gaudeamus Helsinki University Press. Luettavissa: <https://www-ellibslibrary-com.polamk.idm.oclc.org/fi/book/9789524958868>. Luettu 31.8.2018.

Lahtinen, Aki 2011: Poliisi ampuu - hätävarjelun vai voimakeinojen käytön perusteella. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -työ. Luettavissa: <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/73977/gradu2011lahtinen.pdf?sequence=1>. Luettu 17.8.2018.

Poliisiammattikorkeakoulu 2016: Tutkintosääntö. Luettavissa: https://www.polamk.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polamkwwwstructure/23905_Tutkintosaanto.pdf?b28bcac4a32cd388. Luettu 28.8.2018.

Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Pakkokeinolaki - Kommentaari. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. 1. painos. Tampere, Vastapaino. Luettavissa: <https://www-ellibslibrary-com.polamk.idm.oclc.org/fi/book/978-951-768-309-8>. Luettu 29.8.2018.

Sutela, Marja & Määttä, Tapio & Myrsky Matti 2003: Ohjeita oikeustieteellisen tutkielman laatimiseen. Joensuun yliopisto, oikeustieteiden laitos. Luettavissa: <http://www.uef.fi/documents/300201/0/graduopas/d97f8486-bc58-4b23-8468-6dd693ba4e95>. Luettu 26.8.2018.

Internet-lähteet

Jyväskylän yliopisto 2009: Ongelmanasettelu. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/johdanto>. Luettu 28.8.2018.

Jyväskylän yliopisto 2010: Tutkimuksen toteuttaminen. Luettavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#tutkimustulosten-luotettavuus>. Luettu 28.9.2018.

Kolehmainen, Seppo 2016: Poliisihallitus - Tilastotietoa sisäisen turvallisuuden selontekoon. Luettavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-97027.pdf>. Luettu 14.10.2018.

Näpäri, Liisa 2017: Haastattelun lajityypit. Luettavissa: <https://www.spoken.fi/blogi/haastattelun-lajityypit>. Luettu 1.9.2018.

Orjala, Anne 2017: Poliisihallitus harkitsee: Poliiseille tarvittaessa ase työmatkalle julkiseen liikenteeseen. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9790477>. Luettu 19.9.2018.

Poliisihallitus 2018: Poliisin vuosi 2017 - tilastojen valossa suunta pääosin positiivinen - toimintaolosuhteiden haasteista huolimatta. Luettavissa: https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/tiedotteet/1/1/poliisin_vuosi_2017_tilastojen_valossa_suunta_paaosin_positiivinen_-_toimintaolosuhteiden_haasteista_huolimatta_67644. Luettu 11.9.2018.

Oikeustapaukset

KKO ennakkopäätös 2007:87. Diaarinumero R2007/131. 14.11.2007. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2007/20070087?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=2007%3A87>. Luettu 19.8.2018.

KKO ennakkopäätös 2013:6. Diaarinumero R2011/319. 31.1.2013. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2013/20130006?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=KKO%3A2013%3A6>. Luettu 24.7.2018.

LIITE 1. Haastattelukysymykset.

1. Kuinka kauan olet työskennellyt poliisin virassa?
2. Milloin koet aiheelliseksi ryhtyä toimiin työajan ulkopuolella poliisin tehtäväkenttään kuuluvissa tilanteissa?
3. Kuinka monta kertaa poliisiurasi aikana olet ryhtynyt toimiin vapaa-ajallasi tilanteissa, jotka kuuluvat poliisin tehtäväkenttään?
4. Mihin tilanteeseen olet puuttunut ja miten tilanne eteni?
5. Katsoitko olevasi velvoitettu toimimaan tilanteessa?
6. Mitä keinoja käytit tilanteen ratkaisemiseksi?
7. Mitä ongelmia tilanteen aikana oli tai siitä seurasi ja mikä oli mielestäsi suurin ongelma?
8. Mikä tilanteessa ja sen jälkeen onnistui?
9. Pidätkö lakia toimimisvelvollisuudesta hyvänä vai muuttaisitko jotain?